

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΣΧΟΛΗ: ΣΕΥΠ

ΤΜΗΜΑ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ο ΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΝΗΛΙΚΩΝ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΒΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥΣ ΩΣ

ΠΑΙΔΙΑ ΜΕΣΑ ΣΕ ΜΙΑ ΜΟΝΟΓΟΝΕΪΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΑΠΟ 18 ΕΩΣ 25

ΧΡΟΝΩΝ

Υπεύθυνοι Σπουδαστές:

ΜΠΡΟΥΖΙΟΥΤΗ ΧΡΗΣΤΟΥ

ΤΑΤΤΗ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ

Υπεύθυνη Καθηγήτρια:

ΠΕΛΕΚΙΔΟΥ ΛΙΝΑ

Ηράκλειο 2020-2021

Copyright@ 2020 Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας, ΣΕΥΠ, Ελληνικό Μεσογειακό
Πανεπιστήμιο.

Το περιεχόμενο της συγκεκριμένης Π.Ε. αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία των
συγγραφέων Μπρουζιούτη Χρήστου, Τάττη Παναγιώτη, της επιβλέπουσας
καθηγήτριας Πελεκίδου Λίνας και του Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας και
προστατεύονται από τους νόμους περί πνευματικής ιδιοκτησίας (Νόμος 2121/1993
και κανόνες Διεθνούς Δικαίου που ισχύουν στην Ελλάδα).

Δήλωση τήρησης της ακαδημαϊκής δεοντολογίας

Οι υπογράφοντες φοιτητές του Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας του Ελληνικού

Μεσογειακού Πανεπιστημίου

Μπρουζιούτης Χρήστος

Τάττης Παναγιώτης

δηλώνουμε υπεύθυνα ότι η παρούσα πτυχιακή εργασία με τίτλο:

«Ο ΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΝΗΛΙΚΩΝ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΒΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥΣ ΩΣ ΠΑΙΔΙΑ ΜΕΣΑ ΣΕ ΜΙΑ ΜΟΝΟΓΟΝΕΪΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ»

είναι στο σύνολό της προϊόν δικής μας δουλειάς και ότι όλες οι πηγές που έχουν χρησιμοποιηθεί αναφέρονται πλήρως. Επίσης δηλώνουμε ότι δεν αποτελεί προϊόν οποιασδήποτε εξωτερικής μη αδειοδοτημένης βοήθειας και ότι δεν έχει υποβληθεί σε οποιοδήποτε ίδρυμα ή οργανισμό προς αξιολόγηση, ούτε έχει δημοσιευθεί στο παρελθόν μέρος αυτής ή στο σύνολό της.

(Υπογραφή)

(Υπογραφή)

Ονοματεπώνυμο

Ονοματεπώνυμο

(Υπογραφή)

Ονοματεπώνυμο

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τίτλος εργασίας: Ο λόγος των ενηλίκων για τις εμπειρίες και τα βιώματά τους ως παιδιά μέσα σε μια μονογονεϊκή οικογένεια

Των: Μπρουζιούτη Χρήστου

Τάττη Παναγιώτη

Υπό τη επίβλεψη της: Πελεκίδου Λίνας

Ημερομηνία: 2020

Εισαγωγή: Η μονογονεϊκότητα αποτελεί μία μορφή οικογένειας, την οποία συναντάμε στις σύγχρονες κοινωνίες. Το διγονεϊκό μοντέλο που έχουμε σαν μοντέλο κανονικότητας για μία οικογένεια, αρκετά συχνά αντικαθίσταται από οικογένειες που είναι μονογονεϊκές για μία σειρά από αιτίες που σχετίζονται με καταστάσεις διαζυγίου, χηρείας, εγκατάλειψης οικογενειακής εστίας από τον έναν γονέα, αλλά και μητρότητα έξω από τα πλαίσια ενός γάμου ή μίας συμβίωσης.

Σκοπός: Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση των εμπειριών που βίωσαν ενήλικες από 18-25 ετών ως παιδιά ή έφηβοι μονογονεϊκών οικογενειών και των κοινωνικών παραγόντων που μπορεί να τους επηρέασαν.

Μεθοδολογία: Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε ήταν η ποιοτική με τη χρήση ημι-δομημένης συνέντευξης. Το δείγμα ήταν στο σύνολο 12 ενήλικες που επιλέχθηκαν με τη μέθοδο της δειγματοληψίας χιονοστιβάδας. Η αναλύση ακολούθησε τη διαδικασία ανάλυσης περιεχομένου.

Αποτελέσματα: Οι περισσότεροι συμμετέχοντες πέρασαν τα παιδικά και εφηβικά τους χρόνια χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα. Σε αυτό το γεγονός συντέλεσε η μητέρα των παιδιών καθώς διότι ήταν υποστηρικτική στο παιδί, δεν κακολογούσε τον πατέρα του παιδιού. Αρκετοί από τους συμμετέχοντες αντιμετώπισαν δυσκολίες μετά τον χωρισμό των γονιών τους. Μερικοί συμμετέχοντες ανέφεραν οικονομικά προβλήματα

και διαβίωσης. Άλλοι συμμετέχοντες δήλωσαν ότι ο γονέας ήταν απών από την ζωή του παιδιού και αυτό τους δημιούργησε ψυχολογικά προβλήματα και κλείστηκαν περισσότερο στον εαυτό τους. Όλοι οι συμμετέχοντες συμβουλεύουν τα παιδιά των μονογονεϊκών οικογενειών να μην αφήνουν να επηρεάζεται η ψυχολογία τους.

Συμπεράσματα: Από την έρευνα προέκυψε πως η διαβίωση μέσα στα πλαίσια μίας μονογονεϊκής οικογένειας παρουσιάζει αρκετές δυσκολίες ποικίλης φύσης, τα οποία είναι αρκετά δύσκολο να αντιμετωπιστούν. Πολύ σημαντικό ρόλο σε αυτές τις περιπτώσεις διαδραματίζουν τα υποστηρικτικά δίκτυα που βρίσκονται κοντά στην οικογένεια.

Λέξεις-κλειδιά: μονογονεϊκή οικογένεια, κοινωνική εργασία, ποιοτική έρευνα

ABSTRACT

Title:<< Adults' experiences in a single parent family>>

By: Mprouzioutis Christos

Tattis Panagiotis

Supervisor: Pelekidou Lina

Date: 2020

Introduction: Single parenthood is a form of family in modern societies. The bi-parental model, is quite often replaced by families that are single-parent for a number of reasons related to divorce, widowhood, abandonment of the family home by one parent, but also motherhood outside of a marriage or a cohabitation.

Aim: The purpose of this study is to investigate the adult's experiences aged 18-25 as children or adolescents in single-parent families and the social factors that may have influenced them.

Methodology: The method used was qualitative using a semi-structured interview. The sample was a total of 12 adults selected by the method of avalanche sampling. The analysis followed the content analysis process.

Results: Most of the participants spent their childhood and adolescence without any particular problems. The mother of the children contributed to this event as because she was supportive of the child, she did not malign the father of the child. Some participants experienced difficulties after the separation of their parents. Some participants reported financial and living problems. Other participants stated that the parent was absent from the child's life and this caused them psychological problems and they became more closed to themselves. All participants advise children of single-parent families not to let their psychology be affected.

Conclusions: The research showed that living within a single-parent family presents several difficulties of various natures, which are quite difficult to deal with. A very important role in these cases is played by the support networks located close to the family.

Key words: single parent family, social work, quality research

Ευχαριστίες

Με την ολοκλήρωση της πτυχιακής μας εργασίας έχουμε την ανάγκη να ευχαριστήσουμε όλους εκείνους που πρόσφεραν την πολύτιμη βοήθεια τους καθ' όλη τη διάρκεια της εκπονησής της. Αρχικά, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε θερμά την καθηγήτρια μας Λίνα Πελεκίδου κυρίως για την εμπιστοσύνη που μας έδειξε και την ενθαρρυντική στάση της κατά της υλοποίησης της πτυχιακής μας εργασίας. Όπως επίσης και την πολύτιμη βοήθεια και καθοδήγηση της, για την επίλυση διάφορων θεμάτων. Θερμές ευχαριστίες απευθύνουμε σε όλους τους καθηγητές που είχαμε όλα τα χρόνια της μέχρι στιγμής ακαδημαϊκής μας ζωής, για τις γνώσεις που μας μετέδωσαν και μας έκαναν καλύτερους ανθρώπους. Επιπλέον, αποτέλεσαν πρότυπα και πηγή έμπνευσης για μας. Επίσης, ευχαριστίες θα θέλαμε να αποδώσουμε στα Παιδιά των μονογονεϊκών οικογενειών που για την πολύτιμη συνεισφορά τους στην διεξαγωγή της έρευνας. Χωρίς την πολύτιμη αυτή συνεργασία και συγκατάθεσή τους δεν θα ήταν δυνατή η διεξαγωγή της έρευνας μας. Τέλος, κρίνουμε αναγκαίο να ευχαριστήσουμε τις οικογενείες μας και τους στενούς μας φίλους για τη στήριξη, τη συμπαράσταση και την κατανόηση τους καθ' όλη τη διάρκεια της πτυχιακής μας εργασίας.

Περιεχόμενα

ABSTRACT	6
Ευχαριστίες	8
Περιεχόμενα	9
1. Εισαγωγή.....	13
Μέρος Ι: Θεωρητικό πλαίσιο	18
Κεφάλαιο 1: Σύντομη αναδρομή στο θεσμό της οικογένειας.....	18
1.2 Ορισμός της οικογένειας.....	20
1.3 Ο ρόλος της οικογένειας	21
1.4 Σχέσεις εντός της οικογένειας.....	22
1.5 Επικοινωνία εντός της οικογένειας	22
1.6 Σύστημα επικοινωνίας και οικογένεια	24
1.7 Από την πυρηνική στη σύγχρονη οικογένεια.....	24
Κεφάλαιο 2: Μονογονεϊκότητα: Σύγχρονες τάσεις	28
2.1 Η Μονογονεϊκή οικογένεια.....	28
2.2 Νέα δεδομένα σχετικά με τις μονογονεϊκές οικογένειες.....	30
2.3 Μονογονεϊκή οικογένεια με μητέρα	32
2.4 Μονογονεϊκή οικογένεια με πατέρα	34
Κεφάλαιο 3: Η επίδραση της μονογονεϊκότητας στις κοινωνικές και άλλες ανάγκες του παιδιού	37
3.1 Παιδί σε μονογονεϊκή οικογένεια από μητρότητα εκτός γάμου ή συμβίωση.....	38
3.2. Το παιδί μονογονεϊκής οικογένειας από απώλεια του ενός γονέα	40

3.3 Το παιδί μονογονεϊκής οικογένειας από διαζύγιο	43
Κεφάλαιο 4: Σχολικό και ευρύτερο κοινωνικό δίκτυο σε συνεργασία με τη μονογονεϊκή οικογένεια	47
4.1 Σχολικό δίκτυο	47
4.2 Η σημασία της κοινωνικής ενσωμάτωσης	48
Κεφάλαιο 5: Κοινωνική Εργασία: προκλήσεις και εφαρμογή στο πεδίο	50
5.1 Ο ρόλος της κοινωνικής εργασίας και του κοινωνικού λειτουργού	50
5.2 Ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού στο σχολείο του παιδιού	52
Μέρος II: Ερευνητικό	55
Κεφάλαιο 6: Μεθοδολογία έρευνας.....	55
6.1 Σκοπός και ερευνητικά ερωτήματα.....	55
6.2 Ερευνητική μέθοδος.....	56
6.3 Δείγμα - Δειγματοληψία.....	57
6.4 Συλλογή δεδομένων	59
6.5 Ανάλυση δεδομένων.....	60
6.6 Θέματα ερευνητικής δεοντολογίας.....	62
Κεφάλαιο 7: Αποτελέσματα.....	63
Κεφάλαιο 8: Συζήτηση.....	78
Κεφάλαιο 9: Συμπεράσματα	82
Κεφάλαιο 10:Προτάσεις	83
Βιβλιογραφία.....	85
Ελληνική	85

Ξενόγλωσση	87
Παράρτημα Α	97
Έντυπο Συναίνεσης.....	97
Παράρτημα Β	98
Παράρτημα Γ	100
Ερωτήσεις για συνέντευξη	100

1. Εισαγωγή

Ο θεσμός της οικογένειας ως πυλώνας της κοινωνίας είναι ένα ζήτημα αρκετά σοβαρό, καθώς ο ευρύτερος στόχος της είναι να συμβάλει στη διαμόρφωση των μελών της προκειμένου αυτά να μπορέσουν να ενταχθούν ομαλά στην κοινωνία, μεταδίδοντας τους παράλληλα αρχές και αξίες (Callan, 2014). Η αντίληψη αυτή σχετικά με το θεσμό της οικογένειας ήταν λογικό να την καταστήσει αντικείμενο διερεύνησης και μελέτης συναφών επιστημονικών πεδίων, με σκοπό να μελετηθεί σε βάθος η κοινωνία, αλλά και να γίνουν κατανοητές οι δομές που της αποτελούν, αλλά και τα προβλήματα που αντιμετωπίζει (Smith et al., 2009).

Η μονογονεϊκότητα αποτελεί μία μορφή οικογένειας, την οποία συναντάμε στις σύγχρονες κοινωνίες. Το διγονεϊκό μοντέλο που έχουμε σαν μοντέλο κανονικότητας για μία οικογένεια, αρκετά συχνά αντικαθίσταται από οικογένειες που είναι μονογονεϊκές για μία σειρά από αιτίες που σχετίζονται με καταστάσεις διαζυγίου, χηρείας, εγκατάλειψης οικογενειακής εστίας από τον έναν γονέα, αλλά και μητρότητα έξω από τα πλαίσια ενός γάμου ή μίας συμβίωσης (Sharma, 2013).

Σε παλιότερες εποχές, οι μονογονεϊκές οικογένειες αποτελούσαν μειοψηφία και πολύ συχνά ήταν κοινωνικά στιγματισμένες, γεγονός που συνοδεύονταν από προκαταλήψεις και αρνητικές συμπεριφορές (Letablier & Wall, 2018). Εν συνεχεία, βέβαια, μέσα από την ανάπτυξη του ενδιαφέροντος για την εις βάθος μελέτη αυτού του φαινομένου, εντοπίστηκαν περισσότερα οικογενειακά σχήματα που δεν ανταποκρίνονταν στο διγονεϊκό μοντέλο (Sharma, 2013). Η διαδικασία αυτή είχε ως αποτέλεσμα την εμφάνιση νέων δεδομένων, αλλά και νέων συμπερασμάτων.

Παρά την ιστορική κεντρική θέση της μονάδας πυρηνικής οικογένειας (μητέρα, πατέρας, παιδί), υπάρχουν διάφοροι ορισμοί της οικογένειας. Η οικογένεια μπορεί να είναι μια ομάδα ανθρώπων που κρατούνται μαζί από τη γέννηση, το γάμο ή την υιοθεσία ή από κοινή κατοικία ή στενή συναισθηματική προσκόλληση (Enrique et al., 2007). Οι οικογένειες μπορεί να περιλαμβάνουν άτομα που έχουν σύνδεση από κοινούς προγόνους σε μια γενεαλογία (Sharma, 2013). Αν και ο γάμος σημαίνει συχνά τη δημιουργία μιας οικογένειας, η ανεπίσημη ένωση που δεν υποστηρίζεται ούτε από την εκκλησία ούτε από το κράτος, είναι αρκετά συνηθισμένη.

Οι οικογένειες εξυπηρετούν πολλές σημαντικές λειτουργίες για την κοινωνία. Μερικές από αυτές τις λειτουργίες είναι ο σχηματισμός οικογένειας και η συμμετοχή, η οικονομική υποστήριξη, η διατροφή, η κοινωνικοποίηση και η προστασία των ευάλωτων μελών (Patterson, 2002). Ωστόσο, οι τρεις βασικοί στόχοι που έχουν οι οικογένειες για τα παιδιά τους είναι η επιβίωση, η οικονομική αυτάρκεια και η αυτοπραγμάτωση. Αυτοί οι τρεις στόχοι είναι συμβολικοί διαφόρων πολιτισμών. Αυτό δείχνει ότι αν και υπάρχουν πολλές διαφορές στους τύπους οικογενειών στον κόσμο, αυτές έχουν ορισμένα κοινά πράγματα (Christian, 2006).

Το οικογενειακό σύστημα είναι μια βασική μονάδα της κοινωνίας που έχει εξελιχθεί μαζί με αλλαγές στις ανάγκες και τις απαιτήσεις των ατόμων και της κοινωνίας (Kozlowska & Hanney, 2002). Ως η μικρότερη κοινωνική ενότητα της κοινωνίας, η οικογένεια έχει συμβάλει στην ανάπτυξη πολιτισμών και εθνών. Η εκτεταμένη οικογένεια ήταν η πρώτη κοινωνική μονάδα στην εποχή των νομαδικών κυνηγών / συλλεκτών και μεγάλωσε σε οικογένειες μέσα σε φυλές. Η γεωργική εποχή τροποποίησε κάπως την κοινωνική οργάνωση (Bianchi&Casper, 2000), αλλά αυτό

που δεν άλλαξε μέχρι τη βιομηχανική επανάσταση ήταν η σαφής σύνδεση των παιδιών και των γονέων με μια μεγαλύτερη ενότητα φυλών. Η βιομηχανική εποχή στη δυτική κοινωνία και ο εκσυγχρονισμός έφεραν μειωμένη σύνδεση με την εκτεταμένη οικογένεια σε πολλούς πολιτισμούς. Η αυξημένη ευθύνη του συζύγου να παράγει εισόδημα ως εργαζόμενος εκτός της οικογενειακής μονάδας έγινε ο κανόνας (Toffler & Toffler, 1995). Τις τελευταίες δεκαετίες, οι γυναίκες έχουν ενταχθεί στο εργατικό δυναμικό σε αριθμούς ρεκόρ, ασκώντας αυξημένη πίεση και στους δύο ενήλικες να παρέχουν τους οικονομικούς πόρους για την οικογένεια.

Στις προηγμένες βιομηχανικές κοινωνίες, η τύχη της πυρηνικής οικογένειας προκαλεί ανησυχία σε πολλούς ερευνητές, κυβερνητικούς αξιωματούχους και πολίτες (Wrigley, 2004). Οι σχολιαστές ρωτούν εάν η οικογένεια καταρρέει ή απλώς εξελίσσεται σε μια νέα μορφή (Wrigley, 2004). Οι δείκτες οικογενειακής ανισορροπίας, όπως τα διαζύγια και ο αριθμός των παιδιών που μεγαλώνουν σε μονογονεϊκές οικογένειες, αυξάνονται (OECD, 2011). Σίγουρα η οικογένεια υπήρξε ο κύριος κοινωνικός θεσμός για την ανατροφή των παιδιών. Αυτά τα παιδιά χρειάζονται αγάπη, υποστήριξη, φροντίδα και πειθαρχία. Στα παραδοσιακά δυτικοποιημένα έθνη, αυτό θεωρείται ότι παρέχεται καλύτερα σε μια παντρεμένη οικογένεια δύο γονιών που υπάρχει σε μια εκτεταμένη οικογενειακή δομή (Bianchi & Casper, 2000).

Στη σημερινή κοινωνία εντοπίζουμε ποικιλία οικογενειακών μοντέλων, τα οποία, αν και η κοινωνία έχει επιχειρήσει να τα εντάξει ομαλά στα πλαίσια της, ωστόσο ακόμα είναι εμφανή τόσο τα προβλήματα όσο και η δυσκολία που αντιμετωπίζει το κράτος πρόνοιας να τα αντιμετωπίσει με επιτυχία. Σε αυτά τα προβλήματα, έρχεται να προστεθεί και η συνεχιζόμενη οικονομική κρίση, η οποία

επιτείνει τα προβλήματα που αντιμετωπίζει το σύνολο των οικογενειακών μοντέλων, και ειδικά το μονογονεϊκό.

Μελετώντας τα βιώματα ατόμων που έχουν υπάρξει μέλη μονογονεϊκής οικογένειας θα μπορέσουν να τεθούν οι βάσεις για να την ανάπτυξη μίας οργανωμένης δομής υποστήριξης από πλευράς κράτους, με σκοπό τη δημιουργία ενός περιβάλλοντος που θα καταστήσει τη μονογονεϊκή οικογένεια “κανονικό” μέρος της κοινωνίας και όχι απλά μία προβληματική κατάσταση, η οποία στιγματίζεται κοινωνικά με ότι αυτό συνεπάγεται για τα μέλη της (Hiilamo, 2002; Kunz, 2014). Η ανάγκη να μελετηθούν τα βιώματα των παιδιών από μονογονεϊκές οικογένειες συνδέεται με την ανάγκη εναρμόνισης της κοινωνίας στη σύγχρονη πραγματικότητα, που επιτάσσει την ένταξη αυτών των οικογενειών στον κοινωνικό ιστό χωρίς καμία εξαίρεση ή αναγνώριση ιδιαιτερότητας (Hiilamo, 2002; Kunz, 2014). Η πληθώρα των βιωμάτων, με τα οποία έρχεται αντιμέτωπο ένα παιδί από μονογονεϊκή οικογένεια και οι συνέπειες που αυτά τα βιώματα μπορεί να έχουν μετέπειτα, τόσο για το ίδιο όσο και για το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο στο οποίο θα δραστηριοποιείται, καθιστούν αναγκαία τη διεξαγωγή έρευνας επί του θέματος, καθώς είναι σημαντικό να ακουστεί και η άποψη των παιδιών για τις εμπειρίες από τη ζωή στη μονογονεϊκή οικογένεια.

Μέσα σε αυτά τα πλαίσια καθίστατε κατανοητό πως υπάρχει ανάγκη ενασχόλησης της επιστήμης με το ζήτημα της μονογονεϊκής οικογένειας, αλλά και προσδιορισμού της σημασίας που έχει η κοινωνική εργασία για τις μονογονεϊκές οικογένειες. Η φύση του λειτουργήματος του κοινωνικού λειτουργού, του παρέχει τη δυνατότητα να έρθει σε επαφή με το φυσικό χώρο, εντός του οποίου δραστηριοποιείται η μονογονεϊκή οικογένεια, παρέχοντας του τη δυνατότητα να

εντοπίσει τυχόν προβλήματα. Σε αυτή τη διαδικασία η κοινωνική εργασία λαμβάνει βοήθεια και από άλλες επιστήμες.

Ο κοινωνικός λειτουργός κάνει χρήση των κατάλληλων θεωρητικών μοντέλων, βασιζόμενος στη κατάσταση που έχει να αντιμετωπίσει. Η έκταση και η πολυπλοκότητα που έχουν τα σύγχρονα προβλήματα κατευθύνουν τον κοινωνικό λειτουργό να κάνει χρήση συνδυασμού θεωρητικών μοντέλων (Δημοπούλου, 2006).

Μέρος I: Θεωρητικό πλαίσιο

Κεφάλαιο 1: Σύντομη αναδρομή στο θεσμό της οικογένειας

Η οικογένεια αποτελεί το βασικό κύτταρο επί του οποίου η κοινωνική πραγματικότητα στηρίζει την οργάνωση της, ενώ είναι και ο θεμέλιο λίθος επί του οποίου διαμορφώνονται οι διάφορες κοινωνικές, οικονομικές και διαπροσωπικές σχέσεις, καθώς και σχέσεις εξουσίας (Sharma, 2013). Τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της οικογένειας βρίσκονται σε ένα διαρκή επαναπροσδιορισμό, ενώ ο ορισμός της αποτελεί και κατά πάσα πιθανότητα θα αποτελεί και στο μέλλον ένα διακύβευμα τόσο της κοινωνιολογίας όσο και της πολιτικής, τη στιγμή μάλιστα που η οργάνωση της σε διάφορα πλαίσια, όπως η εκπαίδευση, η κοινωνία, η ψυχολογία, η μέριμνα, η πρόνοια και η αναπαραγωγή, την καταδεικνύει ως βασική κοινωνική συνθήκη (Sharma, 2013).

Οι οικογενειακές δομές έχουν αλλάξει πάρα πολύ κατά τη διάρκεια του δεύτερου μισού του 20ού αιώνα (Martin & Kats, 2003). Η δεύτερη δημογραφική μετάβαση που πραγματοποιήθηκε από τη δεκαετία του 1960 έως τα τέλη της δεκαετίας του 1980 σε ανεπτυγμένες χώρες, που περιελάμβανε πτώση των ποσοστών γονιμότητας, μειωμένα ποσοστά γάμου και αυξημένα ποσοστά διαζυγίου και αύξηση του αριθμού των γεννήσεων σε ανύπαντρες γυναίκες (Sorrentino, 1990; Lesthaeghe, 2014), συνέβαλε άμεσα στην αύξηση του αριθμού των μονογονεϊκών οικογενειών. Το παραδοσιακό αρσενικό μοντέλο δημιουργίας εσόδων, το οποίο αναφέρεται σε ένα παντρεμένο ζευγάρι με ένα ή περισσότερα παιδιά, υποθέτοντας ότι ο πατέρας εργάζεται για να βγάλει τα προς το ζην, ενώ η μητέρα μένει στο σπίτι για να διευθύνει

το νοικοκυριό και να φροντίσει τα παιδιά, δεν είναι συνεπώς πλέον προφανές στις ανεπτυγμένες χώρες (McDonald, 1997; Lewis, 2001).

Η αύξηση του αριθμού των μονογονεϊκών οικογενειών συνεπάγεται ότι πολλά παιδιά έρχονται αντιμέτωπα με τις αρνητικές επιπτώσεις της μονογονεϊκής οικογένειας κάθε χρόνο, όπως οικονομική στέρηση, μείωση της ποιότητας και της ποσότητας της γονικής επαφής και μείωση της γονικής υποστήριξης και του αποτελεσματικού ελέγχου (Amato & Keith, 2000; Amato, 2000). Όχι μόνο το ίδιο το διαζύγιο και η περίοδος που ακολουθεί έχει αρνητικές συνέπειες για τα παιδιά, αλλά και ήδη πριν από το διαζύγιο, τέτοιες οικογένειες χαρακτηρίζονται συχνά από μικρότερο ποσό οικονομικών πόρων και περισσότερες συγκρούσεις (Fischer et al., 2007). Προφανώς, αυτό έχει επιζήμια επίδραση στην ευημερία και την ανάπτυξη των παιδιών. Αντίστοιχα προβλήματα αντιμετωπίζουν και οι μονογονεϊκές οικογένειες που προκύπτουν από θάνατο κάποιου από τους δύο γονείς, ή και από εγκυμοσύνη που καταλήγει η ανύπαντρη μητέρα να μεγαλώνει το παιδί μόνη της.

Οι αλλαγές με τις οποίες έρχεται αντιμέτωπος ο θεσμός της οικογένειας συνολικά, επηρεάζονται από τον εκσυγχρονισμό που υφίσταται η κοινωνία, και κατ' επέκταση της προτεραιότητας και τις πεποιθήσεις που κάθε φορά (Μαράτου-Αλιπράντη, 2002). Ανεξάρτητα από τις μεταλλάξεις που λαμβάνουν χώρα διαχρονικά, η οικογένεια αποτελεί πάντα μία κοινωνική ομάδα, που είναι αναγνωρίσιμη και αποτελεί φορέα ο οποίος συμβάλει στην πρωτογενή κοινωνικοποίηση των ανθρώπων. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια, η οικογένεια είναι ένα περιβάλλον εντός του οποίου διαμορφώνεται ένας αριθμός κωδίκων συμπεριφοράς, ενώ παράλληλα καλλιεργείται και η έννοια της κοινωνικής συνύπαρξης (Νόβα-Καλτσούνη, 1999; Muncie, 2008).

1.2 Ορισμός της οικογένειας

Οι ορισμοί της οικογενειακής δομής βασίζονται στον αριθμό των μελών της οικογένειας, στις σχέσεις αίματος και στην ιεραρχία που ακολουθήθηκε. Σύμφωνα με τους Wambltd & Reiss, (1989) οι ορισμοί της οικογενειακής δομής συνδέονται με το χαρακτήρα της αναπαραγωγής στα πλαίσια της οικογένειας, με τους συγγενείς εξ' αίματος ή με τα άτομα που έχουν αποδείξει βιολογική ή νομική σχέση. Οι Simmons και O'neil (2001) περιγράφουν την οικογένεια ως παράδειγμα νοικοκυριών που σχετίζονται με τη γέννηση, το γάμο ή την υιοθεσία. Αυτοί οι ορισμοί συμβάλλουν στη διαίρεση των οικογενειών με βάση το μέγεθος όπως μικρό, πυρηνικό, μεγάλο, συνδυασμένο κ.λπ. Αν και αυτοί οι ορισμοί παρέχουν στους μελετητές σαφή κριτήρια για το χαρακτηρισμό της οικογένειας, ωστόσο μπορεί να μην είναι τόσο χρήσιμα όσο ο κοινωνικός ορισμός της οικογένειας συνεχίζει να εξελίσσεται. Αυτή η κατηγοριοποίηση είναι επωφελής για τη διαμόρφωση διαφόρων πολιτικών που αφορούν τον πληθυσμό.

Οι οικογένειες περιγράφονται ως μια ομάδα που εργάζεται για την εκπλήρωση αμοιβαίων αναγκών. Οι Lerner & Spanier, (1978) περιγράφουν μια οικογένεια που εργάζεται για την κοινωνικοποίηση και τη φροντίδα των παιδιών. Οι ορισμοί της διαδικασίας συναλλαγής βλέπουν την οικογένεια ως μια ομάδα συγγενών που δημιουργούν μια ομαδική ταυτότητα (Wambltd & Reiss, 1989). Οι οικογένειες έχουν επομένως ισχυρούς δεσμούς πίστης και βιώνουν μαζί μια ιστορία και ένα μέλλον. Επικεντρώνεται σε διάφορες σχέσεις και την επικοινωνία μεταξύ τους. Αυτός ο τύπος ορισμού είναι ιδιαίτερα χρήσιμος για τους μελετητές της επικοινωνίας, λόγω

της έντονης έμφασης στην επικοινωνία ως το κύριο όχημα για την εδραίωση της οικειότητας (Caughlin, et al., 2011). Η διαπροσωπική σχέση μεταξύ των μελών της οικογένειας, η επικοινωνία μεταξύ τους και οι κοινωνικές προκλήσεις που αντιμετωπίζουν ως ολοκληρωμένη ενότητα είναι η βάση αυτού του ορισμού.

1.3 Ο ρόλος της οικογένειας

Οι Zabriskie και McCormick (2001) σημειώνουν ότι οι οικογένειες είναι κατευθυνόμενα με στόχο, αυτο-διόρθωση, δυναμικά και διασυνδεδεμένα συστήματα που επηρεάζουν και επηρεάζονται από το περιβάλλον τους και από τις ιδιότητες της ίδιας της οικογένειας. Η δομή, η λειτουργία ή οι σχέσεις εντός της οικογένειας είναι συχνά κοινές σε μια κοινωνία ή μια περιοχή. Αποφασίζουν την κοινωνική δομή και διαμορφώνουν τον πολιτισμό της κοινωνίας. Αξίζει να σημειωθεί ότι τόσο η οικογένεια όσο και η κοινωνία αλληλοεπηρεάζονται. Οι λέξεις κατευθυνόμενες προς τον στόχο, αυτο-διόρθωση, δυναμικές, διασυνδεδεμένες κλπ δίνουν στην οικογένεια μια αίσθηση ζωής. Στις οικογένειες ορίζονται στόχοι για καλύτερη διαβίωση, διορθώνονται τα μειονεκτήματα ή οι λανθασμένες παραδόσεις ή δεισιδαιμονίες. Η αγάπη, η συμπόνια, η εμπιστοσύνη και η συνεργασία παίζουν θετικό ρόλο και ο φόβος, το μίσος και ο εγωισμός παίζουν αρνητικό ρόλο δίνοντας έτσι στην οικογένεια μια δυναμική εμφάνιση. Η οικογένεια είναι η βασική και σημαντική μονάδα της κοινωνίας, λόγω του ρόλου που διαδραματίζει στη δημιουργία ανθρώπινων πόρων και της εξουσίας που έχει να επηρεάσει τη συμπεριφορά του ατόμου, των νοικοκυριών και της κοινότητας (Sriram, 1993).

1.4 Σχέσεις εντός της οικογένειας

Η οικογένεια είναι μια ομάδα ανθρώπων που σε γενικές γραμμές μοιράζονται μια κοινή στέγη και εκπληρώνουν μία σειρά από δεσμεύσεις μεταξύ τους. Αυτή η σχέση καθίσταται νόμιμη από την κοινωνία. Σε μια προσπάθεια αναγνώρισης της ποικιλομορφίας των οικογενειών, ο Pearson (1993) όρισε την οικογένεια ως, μια οργανωμένη, σχεσιακή ομάδα συναλλαγών, που καταλαμβάνει συνήθως έναν κοινό χώρο διαβίωσης για μεγάλο χρονικό διάστημα, και διαθέτει μια συμβολή διαπροσωπικών εικόνων που εξελίσσονται μέσω της ανταλλαγής της σημασίας με την πάροδο του χρόνου.

Η λέξη οργανωμένη καθορίζει διάφορους ρόλους που ανατίθενται στα μέλη της οικογένειας που ως άτομα σχετίζονται μεταξύ τους με κοινή κατανόηση των δικαιωμάτων και των καθηκόντων. Οι σχέσεις είναι ήσυχες, ισχυρές και σταθερές για μεγάλο χρονικό διάστημα. Οι αξίες, ο πολιτισμός και οι συνήθειες μοιράζονται τόσο πολύ που αντιπροσωπεύουν μια κοινή εικόνα σε κάθε άτομο (Pearson, 1993).

1.5 Επικοινωνία εντός της οικογένειας

Τα μέλη της οικογένειας μοιράζονται τον πολιτισμό, τις εμπειρίες, τα συναισθήματα, τις απειλές μεταξύ τους μέσω λεκτικών ή μη λεκτικών συνομιλιών. Αυτές οι συνομιλίες είναι τα δομικά στοιχεία του συστήματος επικοινωνίας. Όσον αφορά τις κοινωνικές επιστήμες, η επικοινωνία σημαίνει αμοιβαία ανταλλαγή ιδεών και συναισθημάτων. Ο δεσμός μεταξύ επικοινωνίας και οικογενειών δημιουργείται μέσω της κοινωνικής αλληλεπίδρασης των μελών της οικογένειας. Από την άλλη πλευρά, για να κατανοήσουμε την οικογενειακή επικοινωνία, είναι σημαντικό να

κατανοήσουμε τα μέλη της οικογένειας και τις οικογενειακές σχέσεις. Ο Bruner, (1990) σημειώνει ότι η επικοινωνία της οικογένειας είναι ο μηχανισμός για τις περισσότερες πρώιμες εμπειρίες κοινωνικοποίησης, καθώς μέσω της αλληλεπίδρασης με τα μέλη της οικογένειας οι περισσότεροι άνθρωποι μαθαίνουν να επικοινωνούν και μαθαίνουν να σκέφτονται για την επικοινωνία. Αυτό υποστηρίζεται και από τους Barrett et al. (1996) οι οποίοι υποστηρίζουν ότι τα βρέφη εμπλέκονται σε κοινωνικές αλληλεπιδράσεις με αυτούς που τα φροντίζουν. Αυτές οι πρώτες αλληλεπιδράσεις είναι η βάση για αυτό που αργότερα γίνονται αυτοματοποιημένες επικοινωνιακές συμπεριφορές (Cappella, 1991).

Χρησιμεύουν επίσης ως πρότυπο για μελλοντικές αλληλεπιδράσεις (Bowlby, 1973). Με την επικοινωνία με τα μέλη της οικογένειας, τα βρέφη και τα παιδιά μαθαίνουν γρήγορα τι πρέπει (και δεν πρέπει) να προβλέπουν από τους άλλους. Μαθαίνουν τη λειτουργία των σχέσεων και μαθαίνουν να συμπεριφέρονται στο πλαίσιο αυτών των σχέσεων. Πράγματι, η επικοινωνία είναι το μέσο με το οποίο θεσπίζονται και διατηρούνται κανόνες για την κοινωνική αλληλεπίδραση και τις κοινωνικές σχέσεις (Shimanoff, 1985). Οι γονείς χρησιμοποιούν την επικοινωνία για να διδάξουν στα παιδιά πότε πρέπει να μιλούν, σε ποιον πρέπει να μιλούν και τι πρέπει να πουν. Έτσι, η οικογενειακή επικοινωνία είναι ο τρόπος με τον οποίο ανταλλάσσονται λεκτικές και μη λεκτικές πληροφορίες μεταξύ των μελών της οικογένειας (Epstein et al., 1993). Η επικοινωνία εντός της οικογένειας είναι εξαιρετικά σημαντική επειδή επιτρέπει στα μέλη να εκφράζουν τις ανάγκες, τις επιθυμίες και τις ανησυχίες τους μεταξύ τους. Μέσω της επικοινωνίας τα μέλη της

οικογένειας μπορούν να επιλύσουν τα αναπόφευκτα προβλήματα που προκύπτουν σε όλες τις οικογένειες (Peterson & Green, 2009).

1.6 Σύστημα επικοινωνίας και οικογένεια

Το σύστημα επικοινωνίας παίζει αναπόσπαστο ρόλο στην οικογένεια. Η ικανοποίηση της σχέσης στην οικογένεια είναι το αποτέλεσμα του συστήματος επικοινωνίας που ακολουθείται στα μέλη της οικογένειας. Στη διαπροσωπική και οικογενειακή επικοινωνία, οι Bowen, (1978) και Gilbert, (1992) είχαν επιρροή στην εμφάνιση του συστήματος ως βασικής έννοιας. Αυτή η συγκεκριμένη θεωρία συστήματος τείνει να βλέπει την αλλαγή στις διαπροσωπικές σχέσεις όσον αφορά τα συστήματα αλληλεπίδρασης μεταξύ των μελών της οικογένειας. Επιπλέον, στη διαπροσωπική επικοινωνία, η προοπτική του συστήματος λαμβάνει μια αλληλεπιδραστική άποψη της διατήρησης σχέσεων εστιάζοντας σε επαναλαμβανόμενες και αλληλοεξαρτώμενες συμπεριφορές (Dainton & Zelle, 2005). Η ανοιχτή επικοινωνία αναπτύσσει ισχυρότερες σχέσεις μέσα στην οικογένεια μέσω ενός περιβάλλοντος θετικών αλλαγών, κατανόησης και ανάπτυξης (Olson & DeFrain, 2012).

1.7 Από την πυρηνική στη σύγχρονη οικογένεια

Η έννοια της παραδοσιακής ή διευρυμένης ή εκτεταμένης οικογένειας, ανταποκρίνεται στο μοντέλο εκείνο της οικογένειας που χαρακτηρίζει εδώ και πολλές δεκαετίες την οικογένεια. Η ανάγκη για την επιβίωση, αλλά και τη διατήρηση της ενότητας μέσα στη πλαίσια της οικογένειας, καθιστούσε το ζήτημα της απόκτησης

απογόνων όχι απλά ένα θέμα επιλογής των γονέων, αλλά κοινωνική απαίτηση (Garcimartin, 2012).

Κατά τη διάρκεια της προβιομηχανικής περιόδου, δεν υπάρχει κανένας διαχωρισμός στα ατομικά συμφέροντα του κάθε μέλους της οικογένειας. Αντίθετα, κοινή πρακτική είναι η προσωπική θυσία, η οποία συμβάλει στην ευημερία του συνόλου (Puschmann & Solli, 2014). Παράλληλα, στην πλήρωση της ευημερίας ουσιαστικό ρόλο διαδραματίζει και το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, μέσα από τις θετικές και αρνητικές σχέσεις αλληλεξάρτησης, οι οποίες ορίζονται σύμφωνα με κριτήρια πρακτικά και χαρακτηρίζονται από διάφορες αρχές που διασφαλίζουν την κοινωνική υποδομή της οικογένειας (Puschmann & Solli, 2014).. Οι πρακτικές που επιβάλλει η κοινωνία εκείνης της εποχής, απαιτούν από το σύνολο των μελών μίας οικογένειας να αναπτύσσονται μέσα

Το σύστημα της οικογένειας στην κυρίαρχη μορφή του, που αποτελείται από τους γονείς και τα παιδιά σε ένα σαφώς καθορισμένο πλαίσιο γεωγραφικών και συναισθηματικών περιοχών, χωρίς περιθώρια για ανάπτυξη ευρύτερων κοινωνικών σχέσεων (Ρήγα, 2012). Εμφανίζεται σε μία εποχή όπου λαμβάνουν χώρα θεμελιώδεις οικονομικές και κοινωνικές ανακατατάξεις, στα πλαίσια της βιομηχανικής επανάστασης, των αλλαγών στον τρόπο που παράγονται τα αγαθά, αλλά και της αστικοποίησης (Agate & Covey, 2007). Τα παιδιά ενός αγροτικού οικογενειακού μοντέλου, είναι σχεδόν υποχρεωτικό να ακολουθήσουν καινούριους τρόπους εργασίας στα πλαίσια μισθωτής απασχόλησης, αλλά και να ενταχθούν καινούρια σύνολα, που αποτελούν τις διάφορες επαγγελματικές ομάδες που διαμορφώνονται. Η επιβίωση του ανθρώπου πλέον δεν είναι έργο της συνολικής και αδιάσπαστης

προσπάθειας που καταβάλουν τα μέλη της οικογένειας, αλλά αποτέλεσμα της ατομικής εργασίας του καθενός, η οποία πραγματοποιείται σε χώρο εκτός της κατοικίας (Bosc et al., 2015). Με δεδομένο ότι η κατοικία μετατρέπεται σε ένα χώρο που διαφοροποιείται από το χώρο στον οποίο πραγματοποιείται η εργασία, η οικογένεια μετατρέπεται από μονάδα παραγωγής σε μονάδα κατανάλωσης, με λειτουργίες που είναι εξειδικευμένες, και χωρίς να αποτελεί η επιβίωση τη βασικότερη αιτία για τη συγκρότηση της οικογένειας (Covey, 2007). Μέσα σε αυτά τα πλαίσια, τον κυρίαρχο ρόλο σε αυτή τη δομή οικογένειας τον έχει το παιδί, με την εν λόγω προσέγγιση να είναι η παιδοκεντρική. Χωρίς την παρουσία παιδιών δεν υπάρχει κάποιο σημαντικό λόγο για τη συμβίωση ανάμεσα στους ενήλικες, αλλά ούτε και κάλυψη των προσδοκιών που αναπτύσσουν οι γονείς σχετικά με τον προορισμό στη ζωή (Κατάκη, 1984; Νόβα-Καλτσούνη, 1999).

Οι αρχές του 21ου αιώνα χαρακτηρίζονται από την ανάπτυξη σύγχρονων κοινωνικών προτύπων, στα πλαίσια των οποίων η γνώση που διαθέτουν τα ωριμότερα μέλη της οικογένειας παρουσιάζεται λιγότερο σημαντική, αφού τα νεωτέρα μέλη της οικογένειας διαβιούν σε ένα περιβάλλον τεχνολογικό, το οποίο σε σύγκριση με το παρελθόν, μεταβάλλεται διαρκώς (Murati, 2016). Στις νέες αυτές συνθήκες τα νεωτέρα μέλη της οικογένειας δρουν με μεγαλύτερη αυτονομία και σε πολλές περιπτώσεις και έξω από τα όρια που θέτει η καταγωγή τους και η οικογενειακή του προέλευση. Επιπρόσθετα, η προσαρμογή στις συνθήκες που διαμορφώνονται της περιόδου της μεταβιομηχανικής εποχής, τα άτομα δε νιώθουν την ανάγκη να αναλάβουν υποχρεώσεις μέσα στο χώρο της οικογένειας, καθώς κάτι τέτοιο συχνά

έρχεται σε σύγκρουση με την επικρατούσα τάση της εξατομίκευσης (Πλιόγκου, 2006).

Σε αυτήν την περίπτωση, η οικογένεια, έχοντας ως βασικό της στόχο την ατομική ολοκλήρωση των μελών της σε κάθε τομέα της καθημερινότητας τους, σταδιακά μετατρέπεται σε μία κατά κύριο λόγο αποδοτική και λειτουργική συνθήκη μεταξύ ατόμων, γεγονός που καθιστά την απόκτηση παιδιών δευτερεύουσας σημασίας, ειδικά όταν αυτό συνδεθεί και με οικονομική δυσχέρεια και δυσκολία στη βιωσιμότητα.

Κεφάλαιο 2: Μονογονεϊκότητα: Σύγχρονες τάσεις

2.1 Η Μονογονεϊκή οικογένεια

Στη σημερινή εποχή τα νέα μοντέλα οικογένειας έρχονται σε σύγκρουση με την αντίληψη περί συμβατικής συζυγικής οικογένειας, και γίνονται κατανοητά ως εξελίξεις, παραλλαγές και αποκλίσεις από την κανονικότητα. Ωστόσο αυτή η αντίληψη αποτελεί στρεβλή αντιμετώπιση, καθώς δε λαμβάνει υπόψιν της την ύπαρξη εναλλακτικών μοντέλων οικογένειας, μειώνει τη σημασία που διαδραματίζουν αυτά τα οικογενειακά μοντέλα στην ανάπτυξη της κοινωνίας, ενώ δημιουργούν και τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη μέτρων, στα πλαίσια κοινωνικών πολιτικών, που μπορεί να αποβούν προβληματικά και σε ορισμένες περιπτώσεις μέχρι και καταστροφικά (Μουσούρου, 2002).

Η μονογονεϊκή οικογένεια, ως ένα οικογενειακό μοντέλο διαφορετικό από το συμβατικό, προσδιορίζεται σύμφωνα με το κριτήριο της απουσίας ή της άρνησης της συζυγικής σχέσης εντός της οικογένειας, αλλά με την ύπαρξη της γονεϊκής σχέσης. Η απουσία της θεμελιώδους αυτής αρχής, της συζυγικής σχέσης, αλλά και η μεγάλη αύξηση των μονογονεϊκών οικογενειών, αποτελούν ιδιαίτερες σημαντικές μεταβολές που χαρακτηρίζουν τις σύγχρονες κοινωνίες (Μουσούρου, 2002).

Καθώς δεν υπάρχει ένας ορισμός για τη μονογονεϊκότητα που να χρησιμοποιείται ευρέως, η αξιολόγηση και η μελέτη των πτυχών της γίνεται κατά περίπτωση. Στα πλαίσια της παρούσας εργασίας και για τις ανάγκες της θα ορίσουμε τη μονογονεϊκή οικογένεια ως το σύστημα εκείνο που το αποτελούν ένας γονέας, ο οποίος δεν έχει σύζυγο ή σύντροφο, που, αλλά πιθανόν μαζί με τους γονείς του, ζει με

ένα τουλάχιστον παιδί που είναι ανύπαντρο και εξαρτώμενο από αυτόν. Στα πλαίσια αυτού του ορισμού το όριο της παιδικής ηλικίας στα 18 έτη (Κογκίδου, 1995).

Η Μουσούρου (2005) τονίζει πως η μεταβολή στο οικογενειακό μοντέλο λόγω διαζυγίου, είναι ένα φαινόμενο που προκαλεί κρίση στις δομές τις σύγχρονης οικογένειας λόγω της αύξησης που γνωρίζει. Το διαζύγιο, συγκρινόμενο με μία σειρά άλλων προβλημάτων που ίσως κληθεί μία οικογένεια να αντιμετωπίσει, είναι ίσως η πλέον επιβλαβής, καθώς τα αποτελέσματα του συνδέονται άρρηκτα τόσο με το προσωπικό όσο και με τον κοινωνικό τομέα και έχει αρνητικές επιδράσεις τόσο στους γονείς όσο όμως και στα παιδιά.

Παρόλα αυτά η αύξηση που γνωρίζει το μονογονεϊκό μοντέλο οικογένειας δε σχετίζεται αποκλειστικά με το διαζύγιο, αλλά αφορά και σχήματα με γονείς που είναι μόνοι, είτε επειδή είναι άγαμοι ή και σε χηρεία. Η Κογκίδου (1995) σημειώνει πως υπάρχει περίπτωση προβλημάτων κατηγοριοποίησης, για τις περιπτώσεις εκείνες που η μονογονεϊκή οικογένεια είναι αποτέλεσμα της απουσίας του δεύτερου γονέα λόγω επαγγελματικής δραστηριότητας, μακροχρόνιας ιδρυματοποίησης, και γενικά μακροχρόνιας απουσίας από το σπίτι. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια τίθεται η ανάγκη να διαχωριστεί η μονογονεϊκή οικογένεια από τις περιπτώσεις που προαναφέρθηκαν.

Η μεγάλη αύξηση που έχει γνωρίσει το φαινόμενο, καθιέρωσε τον όρο της μονογονεϊκής οικογένειας, ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1960, κερδίζοντας τα τελευταία χρόνια το ενδιαφέρον των επιστημόνων συναφών ερευνητικών πεδίων. Ο κύριος προβληματισμός που προτάσσουν οι επιστήμονες, αφορά στη διάκριση σε νέο μοντέλο σύγχρονης οικογένειας ή σε εναλλακτικό τρόπο δόμησης της οικογένειας. Υπάρχει λοιπόν μία διαφοροποίηση σχετικά με τον τρόπο που προσδιορίζεται η

οικογένεια και το διαχωρισμό της σε διγονεϊκή και μονογονεϊκή. Ως εκ τούτου, με τον όρο μονογονεϊκή οικογένεια, περιγράφουμε το μοντέλο της οικογένειας, αλλά δεν περιγράφουμε τις διαφορετικές κατηγορίες που περικλείονται μέσα σε αυτό (Κογκίδου, 1995).

Ως εκ τούτου ένας ευρύτερος ορισμός της μονογονεϊκής οικογένειας, με τον οποίο είναι δυνατόν να αποφευχθούν συγχύσεις, αλλά και να διατηρηθεί η δυναμική της κάθε κατηγορίας, θα πρέπει να στηρίζεται στις τρεις κατηγορίες που διαμορφώνονται με βάση την ιδιότητα του γονέα που είναι μόνος, δηλαδή γονέας που είναι σε χηρεία, γονέας που είναι άγαμος ή εκτός συμβίωσης, και διαζευγμένος γονέας. Ως εκ τούτου θα μπορούσαμε να πούμε πως μία οικογένεια είναι μονογονεϊκή, όταν αποτελείται από παιδιά και έναν γονέα, λόγω διαζυγίου ή θανάτου, είτε όταν αποτελείται από παιδιά και ένα γονέα άγαμο ή εκτός συμβίωσης.

2.2 Νέα δεδομένα σχετικά με τις μονογονεϊκές οικογένειες

Το γεγονός ότι ο θεσμός της οικογένειας βρίσκεται υπό αμφισβήτηση αντικατοπτρίζεται στη μείωση του αριθμού των γάμων, στην αύξηση του αριθμού των διαζυγίων, των γεννήσεων εκτός γάμου, και των μονογονεϊκών νοικοκυριών (OECD, 2020). Σε γενικές γραμμές στην Ευρώπη η τέλεση γάμων είναι ένα φαινόμενο που στο πέρασμα του χρόνου είναι μία ολοένα και μικρότερη πιθανότητα, τη στιγμή που η ακύρωση του αποτελεί μία καινούρια κανονικότητα (Ρούσου κ.α., 2019). Οι εν λόγω εξελίξεις παρουσιάζουν βέβαια διαφοροποίηση από χώρα σε χώρα. Στην πλειοψηφία τους οι μόνοι γονείς είναι ως επί το πλείστον γυναίκες, ενώ τα μοντέλα μονογονεϊκής οικογένειας που διακρίνονται είναι τρία, το σκανδιναβικό το

οποίο χαρακτηρίζεται από υψηλά ποσοστά σε μονογονεϊκές οικογένειες, το μοντέλο Κεντρικής Ευρώπης στο οποίο οι μονογονεϊκές οικογένειες είναι σε μέτρια ποσοστά, και το μεσογειακό μοντέλο, στο οποίο οι μονογονεϊκές οικογένειες είναι χαμηλά (Μαράτου-Αλιπράντη, 2002).

Μελετώντας την κατάσταση γονέων που είναι μόνοι σε μία οικογένεια, διαπιστώνεται πως στην πλειονότητα των ευρωπαϊκών χωρών οι γονείς εκτός γάμου ή συμβίωσης είναι λιγότεροι συγκριτικά με τους διαζευγμένους ή σε χηρεία (Eurostat, 2020). Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειώσουμε πως μία μονογονεϊκή οικογένεια δεν αποτελεί απαραίτητα μόνιμη κατάσταση.

Η υιοθέτηση του όρου μονογονεϊκή οικογένεια για τα μοντέλα εκείνα όπου υπάρχει ένας μόνο γονέας είχε δύο θετικά αποτελέσματα. Από τη μία συνέβαλε καταλυτικά στο να αποστιγματιστούν οι διαφορετικές οικογενειακές μορφές, και παράλληλα εντοπίστηκαν τόσο οι οικονομικές όσο και μία σειρά άλλων δυσκολιών που συνδέονται με την κατάσταση πως η αποκλειστική ευθύνη της ανατροφής των παιδιών είναι στους ώμους ενός και μόνο γονέα (APA, 2019).

Ωστόσο, η μονογονεϊκή οικογένεια αποτελεί μία από της πληθυσμιακές ομάδες, οι οποίες είναι ευάλωτες σε μορφές κοινωνικού αποκλεισμού. Είναι πολλοί οι μόνοι γονείς που αντιμετωπίζουν προβλήματα που αφορούν σε φτώχεια, έλλειψη κατοικίας, ανεργία, αλλά και σωστής πληροφόρησης για την αναζήτηση βοήθειας. Ένα επιπλέον πρόβλημα που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι μονογονεϊκές οικογένειες σε συνδυασμό με τις οικονομικές διαστάσεις της φτώχειας, είναι και η δυσκολία που αντιμετωπίζουν αυτές οι οικογένειες να ενσωματωθούν στον κοινωνικό και πολιτισμικό τους περίγυρο (Stack & Meredith, 2018).

2.3 Μονογονεϊκή οικογένεια με μητέρα

Η έρευνα για τις ανύπαντρες μητέρες έχει δείξει ότι υπάρχουν πολλοί στρεσογόνοι παράγοντες που θέτουν σε κίνδυνο την πλειοψηφία των ανύπαντρων μητέρων στην καθημερινή τους ζωή (Olson & Banyard, 1993; Neblett, 2007). Οι στρεσογόνοι παράγοντες είναι τα περιστατικά, οι καταστάσεις, τα εμπόδια, οι αλληλεπιδράσεις κ.λπ. στην καθημερινή ζωή που προκαλούν άγχος. Οι Olson και ο Banyard (1993) διαπίστωσαν ότι οι στρεσογόνοι παράγοντες για τις ανύπαντρες μητέρες περιλάμβαναν παράγοντες που σχετίζονται με το παιδί, τις διαπροσωπικές σχέσεις, το νοικοκυριό, οικονομιά και εργασιακά ζητήματα. Το άγχος που σχετίζεται με τα παιδιά περιελάμβανε εκνευρισμούς, έλλειψη βοήθειας με τις δουλειές του σπιτιού, έλλειψη φροντίδας κλπ. (Olson & Banyard, 1993). Οι διαπροσωπικές σχέσεις αναφέρονται σε σχέσεις με ενήλικες που μπορεί να περιλαμβάνουν διαφωνίες με άλλα άτομα, όπως πρώην συντρόφους, τον άλλο γονέα, νέο σύντροφο και φίλους. Τα στρεσογόνα νοικοκυριά σχετίζονται με τη συνολική λειτουργία του νοικοκυριού, συμπεριλαμβανομένης της καθαριότητας, της διαθεσιμότητας όσων χρειάζονται εντός του σπιτιού τη στιγμή που απαιτείται και της συντήρησης (Olson & Banyard, 1993). Το οικονομικό άγχος συνδέεται με την πίεση των χρημάτων, τους λογαριασμούς και την πρόσβαση και τη διαθεσιμότητα των τροφίμων (Olson & Banyard, 1993). Τέλος, το εργασιακό άγχος περιλαμβάνει ζητήματα όπως η πολύωρη εργασία, ο ανταγωνισμός εντός του εργασιακού χώρου, προβλήματα με τους προϊσταμένους, καθώς και φόβος για απώλεια εργασίας (Olson & Banyard, 1993). Σε μεταγενέστερη έρευνα που πραγματοποίησε ο Neblett (2007) φάνηκε πως το οικονομικό και

εργασιακό άγχος σχετίζεται περισσότερο με τους στρεσογόνους παράγοντες στα χαμηλότερα εισοδήματα.

Σε σχέση με τις πρακτικές γονικής μέριμνας, οι ανύπαντρες μητέρες βρέθηκαν να έχουν μια αυστηρότερη πειθαρχική προσέγγιση στην ανατροφή παιδιών σε σύγκριση με τους πατέρες. Ωστόσο, τείνουν ακόμη να αναλαμβάνουν τον γονικό ρόλο του φροντιστή ακόμη και σε μονογονεϊκά νοικοκυριά (Nelson, 2006). Οι μητέρες γενικά είναι πιο πιθανό να συμμετέχουν σε φανταστικά παιχνίδια, να τραγουδούν και να παίζουν απαλά και ήρεμα παιχνίδια με τα παιδιά, ακόμη και όταν αναλαμβάνουν τους διπλούς γονικούς ρόλους της ανύπαντρης μητρότητας (Nelson 2006; Dufur et al., 2010). Η απόπειρα εξισορρόπησης της μητρότητας με τη διάθεση χρόνου στα παιδιά και την πραγμάτωση δραστηριοτήτων με αυτά έχει αποδειχθεί ότι δημιουργεί ενοχές για τους ρόλους της μητέρας και τη φροντίδα του εαυτού τους (Ciabattari 2007). Οι δραστηριότητες εκτός των καθημερινών ρουτίνων τείνουν να μειώνονται με τη μονογονεϊκή ανατροφή, και οι εξωσχολικές δραστηριότητες για τα μεγαλύτερα παιδιά τείνουν να προκαλούν αγώνα με τον προγραμματισμό και να προκαλούν περισσότερο άγχος, ειδικά εάν η μητέρα εργάζεται (Neblett 2007).

Η έρευνα για την ισορροπία εργασίας και οικογένειας σε νοικοκυριά ανύπαντρων γονέων έχει δείξει ότι υπάρχουν διάφοροι τομείς άγχους και συγκρούσεων, όπως εάν εργάζονται ή όχι, εξισορρόπηση αρμοδιοτήτων και ρόλων, ευελιξία για εργασία και κατ 'οίκον καθήκοντα και γενικές γονικές συνήθειες (Ciabattari, 2007). Οι ανύπαντρες μητέρες αντιμετωπίζουν περισσότερες δυσκολίες για αυτήν την ισορροπία από ό, τι οι παντρεμένες μητέρες ή οι πατέρες και αυτό οφείλεται πιθανώς στις υπερβολικές απαιτήσεις που έχουν ενσωματωθεί στην μόνη

γονική μέριμνα, καθώς και σε μικρότερα ποσά πόρων τόσο κοινωνικά όσο και οικονομικά (Ciabattari, 2007; Nomagutchi, 2012). Ανφέρεται επίσης ότι οι χαμηλού εισοδήματος ανύπαντρες μητέρες εκδηλώνουν περισσότερα συναισθηματικά και σωματικά προβλήματα υγείας, κάνοντας έτσι την προσπάθεια μεταξύ οικογενειακής και επαγγελματικής ισορροπίας να είναι δυσκολότερη σε σύγκριση με άλλες ομάδες (Ciabattari, 2007; Corcoran et al., 2000). Η έρευνα του Ciabattari (2007) σχετικά με τις ανύπαντρες μητέρες διαπίστωσε ότι οι μητέρες χαμηλού εισοδήματος αντιμετώπισαν περισσότερα προβλήματα και αυτό επηρεάστηκε από την έλλειψη ευελιξίας στην εργασία για την φροντίδα της οικογένειας. Η ίδια έρευνα έδειξε επίσης ότι η παιδική φροντίδα, η κακή υγεία και η έλλειψη κοινωνικής υποστήριξης αύξησαν τα αρνητικά συναισθήματα σχετικά με την επαγγελματική και την οικογενειακή ζωή, καθώς επηρέασαν επίσης την ικανότητα διατήρησης σταθερής απασχόλησης.

2.4 Μονογονεϊκή οικογένεια με πατέρα

Στους άνδρες εντοπίζεται μία ιδιαίτερη προσπάθεια από μέρους τους στην καθιέρωση της ταυτότητάς τους ως πατέρες, και όταν βρίσκονται σε μια κατάσταση ενός μόνου γονέα υπάρχει μια προσπάθεια να αποδειχθούν ικανοί να φέρουν εις πέρας το ρόλο της μητρότητας στην παροχή πλήρους φροντίδας στα παιδιά τους (Coles, 2009). Έχει επίσης σημειωθεί ότι οι πατέρες νιώθουν μια διαρκή ανάγκη να επιβεβαιώσουν την αρρενωπότητά τους και να αντιμετωπίσουν την αίσθηση ότι δεν ταιριάζουν πλέον στον παραδοσιακό αρσενικό ρόλο (Coles, 2009). Μερικοί άνδρες αντιμετωπίζουν αυτά τα ζητήματα αλλάζοντας τον τρόπο με τον οποίο βλέπουν και συμπεριφέρονται στα πλαίσια των ρόλων της μητέρας και του πατέρα, ενώ άλλοι

προσπαθούν να τους απορρίψουν ή να τους αγνοήσουν εντελώς (Williams 2009). Όσοι προσπάθησαν να αλλάξουν τις προοπτικές του ρόλου τους, το έκαναν αντικαθιστώντας ή τροποποιώντας τις πρακτικές του ρόλου της μητέρας με διασκέδαση και σωματικές, αθλητικές και υπαίθριες δραστηριότητες (Doucet, 2004). Η σύγκρουση μεταξύ του παιδιού και του μόνου πατέρα είναι ένα ζήτημα υπαρκτό, το οποίο προκαλεί στους άνδρες άγχος που δεν εντοπίζεται στις ανύπαντρες μητέρες (Doucet 2004; Coles, 2009; Williams 2009).

Από τη σχετική έρευνα για τους ανύπαντρους πατέρες διαπιστώθηκε ότι αυτοί προσπαθούν με δυσκολία να προσαρμοστούν στο πλήρες ωράριο, την αποδοχή νέων ρόλων και τη δυσκολία και τη σύγχυση όσον αφορά τις πολλές πτυχές της παιδικής ή γονικής μέριμνας (Coles, 2002; Hamer & Marchioro 2002; Coles, 2009; Dufur et al., 2010). Η προσαρμογή των μόνων πατέρων στο πλήρες ωράριο έχει αποδειχθεί ότι είναι μια πολύ δύσκολη μετάβαση και το πρόβλημα αυτό ήταν παρόμοιο σε όλες τις διαφορετικές περιστάσεις που οδήγησαν στη μονογονεϊκότητα (Coles, 2002; Hamer & Marchioro 2002; Coles, 2009). Διαπιστώθηκε ότι πολλές φορές η μετάβαση περιελάμβανε την ανάγκη για αύξηση της υπομονής, εκμάθηση νέων μορφών επικοινωνίας, εξισορρόπηση της προστιθέμενης ευθύνης και καθορισμό των προσωπικών διανοητικών αποφάσεων σχετικά με την παιδική ηλικία, όπως η πειθαρχία και το χρονοδιάγραμμα (Coles, 2002; Hamer & Marchioro 2002; Coles, 2009). Οι μόνιμοι πατέρες φαίνεται να αντιμετωπίζουν περισσότερες δυσκολίες όχι μόνο να προσαρμοστούν στον νέο ρόλο, αλλά και να τον αποδεχτούν, και μερικά ευρήματα υποδηλώνουν ότι οι ανύπαντροι πατέρες εμφανίζουν περισσότερα αρνητικά συναισθήματα απέναντι στη μονογονεϊκότητα, ειδικά με τα μικρότερα

παιδιά, λόγω του τεράστιου ποσού χρόνου και φροντίδας που χρειάζονται οι νεότερες ηλικίες (Dufur et al., 2010).

Η έρευνα των Dufur et al. (2010) διαπίστωσε ότι οι μόνοι πατέρες τείνουν να είναι λιγότερο στοργικοί, πιο αυστηροί στις καθημερινές ρουτίνες, όπως ύπνος, τηλεόραση και φαγητό, αλλά επίσης λιγότερο ανεκτικοί στις τεχνικές πειθαρχίας τους. Διαπίστωσαν επίσης ότι σε μονογονεϊκά σπίτια με πατέρα πραγματοποιούνταν διαφορετικές δραστηριότητες και παιχνίδια από ότι σε αυτά με μόνες μητέρες. Δραστηριότητες όπως το τραγούδι και το φανταστικό παιχνίδι εμφανίζονταν λιγότερο, ενώ αντίθετα δραστηριότητες όπως παζλ και αθλήματα εμφανίζονταν πιο συχνά (Dufur et al., 2010).

Κεφάλαιο 3: Η επίδραση της μονογονεϊκότητας στις κοινωνικές και άλλες ανάγκες του παιδιού

Η οικογενειακή δομή έχει σημασία για την ανάπτυξη των παιδιών, επειδή επηρεάζει το περιβάλλον φροντίδας των παιδιών, συμπεριλαμβανομένων των επιπέδων γονικής μέριμνας και των οικονομικών πόρων που διατίθενται ή επενδύονται σε αυτά και τη φύση των σχέσεών τους με όσους τα φροντίζουν. Οι βιολογικοί και νομικοί δεσμοί, αλλά και οι σταθερές οικογενειακές δομές πιστεύεται ότι είναι οι καλύτερες για την ανάπτυξη των παιδιών με αποτέλεσμα μεγαλύτερες, υψηλότερης ποιότητας και πιο συνεπείς σχέσεις και επενδύσεις, επειδή οι σταθερές οικογένειες με δύο βιολογικούς γονείς τείνουν να είναι περισσότερο κοινωνικοοικονομικά ευνοημένες από άλλες οικογένειες και επειδή οι γονείς τους έχουν τα μεγαλύτερα κίνητρα να επενδύσουν σε παιδιά (Carlson & Berger, 2013; Berger & McLanahan, 2015). Όταν αλλάζουν οι οικογενειακές δομές είναι πιθανό να αλλάξουν και οι οικογενειακοί πόροι, οι γονικές επενδύσεις και τα περιβάλλοντα φροντίδας των παιδιών. Πράγματι, οι πρωταρχικοί μηχανισμοί που πιστεύεται ότι συνδέουν τις εμπειρίες της οικογενειακής δομής με την ανάπτυξη των παιδιών είναι οι οικονομικοί πόροι, ο γονικός χρόνος, η προσοχή, και οι οικογενειακές συγκρούσεις και άγχος (Amato, 2005). Ταυτόχρονα, οι συνέπειες των μεταβάσεων που βιώνουν τα παιδιά μπορεί να εξαρτώνται από το πλαίσιο στο οποίο συμβαίνουν, συμπεριλαμβανομένων των εμπειριών της πρώιμης οικογενειακής δομής και της αλληλουχίας των μεταβάσεων, όπως εάν τα παιδιά που βιώνουν μονογονεϊκές οικογένειες γεννήθηκαν από άγαμη μητέρα ή βίωσαν τη γονική διάλυση κατά την παιδική ηλικία, ακολουθούμενη ενδεχομένως από πρόσθετες μεταβάσεις.

Η μονογονεϊκότητα δε γίνεται αντιληπτή από όλα τα παιδιά με τον ίδιο τρόπο και ως εκ τούτου δεν έχει και τις ίδιες επιπτώσεις σε αυτά. Ο τρόπος με τον οποίο επιδρά η μονογονεϊκότητα στα παιδιά και κατά πόσο θα έχει ή όχι αρνητικές συνέπειες είναι αποτέλεσμα αρκετών παραγόντων. Ένας από αυτούς τους παράγοντες είναι και το γεγονός εάν η απουσία του ενός γονέα είναι ουσιαστική ή όχι. Επίσης μεγάλη σημασία έχει εάν η μονογονεϊκότητα αποτελεί συνειδητή επιλογή του παρόντα γονέα ή εάν αυτή έχει επιβληθεί από άλλους παράγοντες. Με διαφορετικό τρόπο θα βιώσει ένα παιδί τη μονογονεϊκότητα στην περίπτωση που ο απών γονέας είναι θανάτων, λαμβάνοντας υπόψιν μας και τον τρόπο θανάτου, και με διαφορετικό τρόπο θα βιώσει τη μονογονεϊκότητα ένα παιδί που ζει είτε με τη μητέρα είτε με τον πατέρα γιατί ο άλλος γονέας τους έχει εγκαταλείψει. Τα παιδιά από μονογονεϊκές οικογένειες μπορεί να ανήκουν σε ένα μοντέλο οικογένειας, ωστόσο αποτελούν ομάδες με διαφορετικά χαρακτηριστικά (Falana et al., 2012).

3.1 Παιδί σε μονογονεϊκή οικογένεια από μητρότητα εκτός γάμου ή συμβίωση

Μία μητέρα που βρίσκεται εκτός γάμου ή κάποιας μορφής συμβίωσης κατά κύριο λόγο αντιμετωπίζει δυσκολίες στο να αναπτύξει δεσμούς με μεγάλη χρονική διάρκεια, καθώς το παιδί συνήθως ενέχει το ρόλο του συντρόφου που απουσιάζει. Ως εκ τούτου είναι αρκετά δύσκολο για αυτήν να κατανοήσει το παιδί ως μία μονάδα αυτόνομη που είναι σε θέση να μεγαλώσει, αλλά και να λειτουργήσει ανεξάρτητα από αυτήν, καθώς η μητέρα θεωρεί πως το παιδί είναι ένα κομμάτι άρρηκτα συνδεδεμένο με την ίδια. Εάν σε αυτήν την κατάσταση προστεθούν πιθανά οικονομικά προβλήματα, ζητήματα κοινωνικού στιγματισμού, και το αίσθημα της μοναξιάς,

γίνεται εύκολα κατανοητό πως η μόνη μητέρα μπορεί να αναπτύξει έντονη κτητικότητα, αλλά και υπερβολική συμπεριφορά προς το παιδί της (Skubiejute, 2019).

Ως εκ τούτου αναπτύσσεται μία σχέση ιδιαίτερος στενή μεταξύ της μητέρας και του παιδιού, η οποία πολύ συχνά αγγίζει τα όρια της καταπίεσης. Την περίοδο μάλιστα που το παιδί θα αποφασίσει να αποκτήσει μία κάποια αυτονομία από τη μητέρα του, πιθανόν να αναπτύξει αισθήματα ενοχής, τα οποία εκδηλώνονται απέναντι στη μητέρα με τη μορφή επιθετικότητας (Rodriguez et al., 2017).

Ένα άλλο σημαντικό θέμα που απασχολεί τα παιδιά εκτός γάμου ή κάποιας μορφής συμβίωσης είναι και η ταυτότητα του πατέρα, η οποία είναι σημαντική για το παιδί προκειμένου να μπορέσει να δημιουργήσει και να αναπτύξει τη δική του προσωπική ταυτότητα, χωρίς κανένα αίσθημα κενού. Σε αυτές τις περιπτώσεις η μητέρα συνήθως αντιμετωπίζει δυσκολίες να μιλήσει στο παιδί για την ταυτότητα του πατέρα, καθώς δεν είναι σε θέση να αντιμετωπίσει κατά κύριο λόγο την αντίδραση του παιδιού, ειδικά εάν είναι αγόρι, στην έλλειψη του ανδρικού προτύπου (Chen et al., 2018).

Η προσπάθεια από μέρος του παιδιού να αναζητήσει τον πατέρα, συνήθως είναι παράγοντας ανάπτυξης συναισθημάτων άγχους και ενοχής, τα οποία εντοπίζονται σε πολύ υψηλότερα ποσοστά από παιδιά που μεγαλώνουν σε άλλες κατηγορίες μονογονεϊκών οικογενειών. Η αναζήτησή μπορεί να είναι και αιτία δυσκολιών του παιδιού να προσαρμοστεί στο σχολικό περιβάλλον, αλλά και να συνδιαλλαγεί με τα παιδιά που έχουν μητέρα και πατέρα (Τσιάντης, 1990).

Προκειμένου η ανάπτυξη και η εξέλιξη του παιδιού να είναι ομαλή σημαντικό ρόλο έχουν και μία σειρά άλλων παραγόντων. Ένας πολύ σημαντικός παράγοντας είναι το μορφωτικό και κοινωνικοοικονομικό επίπεδο της μητέρας, αλλά και ο βαθμός στον οποίο η οικογένεια και το φιλικό περιβάλλον της μητέρας μπορεί να την υποστηρίξει. Πολύ σημαντική είναι βέβαια και η αυτοπεποίθηση που νιώθει η ίδια μητέρα (Harkness et al., 2019).

3.2. Το παιδί μονογονεϊκής οικογένειας από απώλεια του ενός γονέα

Σύμφωνα με την ψυχολογία το πένθος αντιμετωπίζεται σε τρεις φάσεις (Neimeyer, 2006). Η πρώτη φάση σχετίζεται με την άρνηση που δείχνει το άτομο να αποδεχτεί την απώλεια του αγαπημένου προσώπου του και συνεχίζει να ζει σαν να είναι ακόμα αυτό το πρόσωπο στη ζωή. Το κλάμα και ο θυμός είναι συνοδευτικά του αισθήματος της λύπης και του αποχωρισμού. Η δεύτερη φάση σχετίζεται με την απόγνωση και την αποδιοργάνωση που νιώθει το άτομο, καθώς σταδιακά αρχίζει να αντιλαμβάνεται την πραγματικότητα. Το άτομο νιώθει έντονο άγχος, ανησυχία, αλλά και βρίσκεται στα πρόθυρα κατάθλιψης. Το άτομο πρέπει να στρέψει την προσοχή του σε καινούρια αντικείμενα να αγαπήσει, με σκοπό να περάσει με επιτυχία στην επόμενη και τελευταία φάση, κατά την οποία το άτομο νιώθει έντονα τα συναισθήματα του αποχωρισμού, αλλά και να αναδιοργανωθεί σε καινούριες κατευθύνσεις. Οι τρεις αυτές φάσεις αναγνωρίζονται στους ανθρώπους κάθε ηλικίας. Ωστόσο η ικανότητα του παιδιού να αντιμετωπίσει το πένθος συνδέεται και με άλλους παράγοντες, όπως (Παπαδάτου, 1990; Smith Hall, 2011):

- Η αιτία απώλειας του θανόντος γονέα.

- Η ηλικία στην οποία βρίσκεται το παιδί την περίοδο του ατυχούς γεγονότος, αλλά και το επίπεδο της γνωστικής του ανάπτυξης.
- Η φύση και η σπουδαιότητα του δεσμού με το γονέα που πέθανε, αλλά και με το γονέα που απέμεινε.
- Η ύπαρξη ή όχι άλλων αδελφών.
- Η ύπαρξη ενηλίκου του ίδιου φύλου με το θανόντα γονέα, που θα μπορούσε να καταστεί μοντέλο για το παιδί, με την προϋπόθεση ότι δείχνει ενδιαφέρον για το παιδί.
- Η διαχείριση του θανάτου από την οικογένεια σε σχέση με το παιδί, αλλά και τα επίπεδα επικοινωνίας που υπάρχουν μεταξύ των μελών της οικογένειας, και κατά πόσο το παιδί συμμετέχει στο πένθος.
- Η επιτυχία με την οποία αντιμετωπίζει ο μόνος γονέας την καινούρια κατάσταση, την οποία βιώνει η οικογένεια.

Όλοι αυτοί οι παράγοντες είναι ιδιαίτερος σημαντικοί για να μπορέσει το παιδί να αντιμετωπίσει με επιτυχία το θάνατο, αλλά και να μπορέσει να έχει μία ομαλή ανάπτυξη. Όσον αφορά τη σχέση του παιδιού με το πένθος, σύμφωνα με το Freud είναι πολύ σημαντικό το παιδί να μπορέσει να εξωτερικεύσει τα συναισθήματα του για το θανόντα γονιό καθώς αυτός είναι ο μόνος τρόπος για να τα εκφράσει και κατά μία έννοια να απελευθερωθεί από αυτά και να μπορέσει στη συνέχεια να καλλιεργήσει αντίστοιχα συναισθήματα σε καινούρια πρόσωπα από το περιβάλλον του. Αν το παιδί δεν προχωρήσει με αυτή τη διαδικασία, τότε τα συναισθήματα αυτά που συνδέονται με εγκατάλειψη και ενοχή, είναι δυνατόν να καλλιεργήσουν στο παιδί

μία σειρά από διαταραχές στην ανάπτυξη σχέσεων με άλλους, καταστάσεις πανικού και φόβου, ή σε κάποιες περιπτώσεις και προσπάθεια να βρει το παιδί καταφύγιο σε μη συμβατικές κοινωνικές διαδικασίες. Επίσης υπάρχει πιθανότητα ανάπτυξης προβλημάτων κοινωνικής ταύτισης (Schonfeld & Quackenbush, 2009).

Οι πιο συχνές οργανικές αντιδράσεις που εμφανίζουν τα παιδιά την περίοδο που θρηνούν την απώλεια του θανόντα γονέα σχετίζονται με διαταραχές στην διατροφή και τον ύπνο. Στον τομέα των συναισθημάτων εμφανίζεται αυξημένο άγχος, φόβος για εγκατάλειψη, θλίψη, θυμός, μοναξιά, αλλά και αισθήματα ενοχής, τα οποία συνήθως εκδηλώνονται με τάσεις αυτοκαταστροφής, αυτοκατηγορίας, και αυτοτιμωρίας. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, η συμπεριφορά του παιδιού είναι δυνατόν να εμφανίσει τάσεις εξάρτησης από τα άτομα που έχουν αναλάβει τη φροντίδα του, αναζήτησή και αναπόληση των συμπεριφορών που χαρακτήριζαν το θανόντα γονέα, και σε κάποιες περιπτώσεις και μικρής διάρκειας ταύτισης μαζί του. Ενώ δεν αποκλείεται και η εμφάνιση εκδηλώσεων ευερεθιστικότητας, παλινδρόμησης, επιθετικότητας, αλλά και αναζήτησης υποκατάστατου προς αντικατάσταση του θανόντα γονέα (Biank & Werner-Lin, 2011).

Σε ακραίες περιπτώσεις το παιδί μπορεί να εμφανίσει τάσεις αυτοκτονίας, οι οποίες μπορεί να φτάσουν και στο επίπεδο της απόπειρας αυτοκτονίας, ενώ δεν απουσιάζουν και περιπτώσεις όπου το παιδί αναπτύσσει παραβατική συμπεριφορά (Παπαδάτου 1990).

Σε γενικές γραμμές το παιδί κατά κύριο λόγο αντιμετωπίζει έντονα στοιχεία κατάθλιψης τις περιόδους εκείνες που βρίσκεται κάτω από ιδιαιτέρως άσχημες

συναισθηματικές καταστάσεις, που αφορούν σε έλλειψη φροντίδας και αγάπης, απώλειας γονιού λόγω θανάτου, ή απώλεια γονιού λόγω διαζυγίου.

3.3 Το παιδί μονογονεϊκής οικογένειας από διαζύγιο

Οι επιδράσεις που μπορεί να έχει ένα διαζύγιο στα παιδιά μπορεί να είναι πολλές, αλλά κατά κύριο λόγο στην ψυχική τους υγεία. Οι παράγοντες που μπορούν να διαδραματίσουν ρόλο σε αυτές τις επιδράσεις είναι αρκετοί.

Η ηλικία και το επίπεδο της γνωστικής ανάπτυξης του παιδιού είναι ένας ιδιαίτερος σημαντικός παράγοντας για τη διαδικασία που θα ακολουθήσει το παιδί στην αντιμετώπιση του διαζυγίου. Όσο σε πιο μικρή ηλικία είναι το παιδί, τόσο εντονότερα θα αναπτύξει αισθήματα ενοχής και εγκατάλειψης, καθώς θα αντιληφθεί το διαζύγιο, αλλά και τη νέα πραγματικότητα της ζωής του, σα μία τιμωρία προς το ίδιο από τους γονείς του. Επιπλέον, τα περισσότερα παιδιά έχουν μία ουτοπική ελπίδα ότι οι γονείς θα επανασυνδεθούν, γεγονός που έχει ως αποτέλεσμα να βρίσκονται σε μία διαρκή απογοήτευση. Τα μεγαλύτερα σε ηλικία παιδιά δεν έχουν τόσο έντονα αισθήματα ενοχής σχετικά με τη νέα κατάσταση, ωστόσο και σε αυτή τη ηλικία τα παιδιά έχουν αισθήματα φόβου για εγκατάλειψη και απόρριψη. Παρόλο που τα παιδιά σε πιο μεγάλη ηλικία είναι σε θέση να συνειδητοποιήσουν πιο ώριμα τις αιτίες του χωρισμού των γονιών του, δεν μπορούν να αντιληφθούν το σύνολο των παραμέτρων που έχει το διαζύγιο, αλλά και η νέα κατάσταση εν γένει (Mooney et al., 2009).

Τα παιδιά της εφηβικής ηλικίας σε συνδυασμό με το γεγονός εάν είναι το διαζύγιο γεγονός πρόσφατο είναι σε πολύ καλύτερη θέση να αντιληφθούν τις

διαστάσεις της νέας πραγματικότητας. Ωστόσο και σε αυτή την ηλικία είναι δυνατόν να αναπτυχθούν καταθλιπτικές αντιδράσεις, οι οποίες σε ακραίες περιπτώσεις μπορούν να οδηγήσουν σε τάσεις αυτοκτονίες (Prakash, 2015).

Τα κορίτσια που βρίσκονται στην εφηβική ηλικία και βιώνουν μία κατάσταση διαζυγίου στην οικογένεια τους είναι δυνατόν να αναπτύξουν αρνητική στάση όσον αφορά τους άνδρες με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν διαταραχές στις σχέσεις με το αντίθετο φύλο. Επιπρόσθετα, αυτή η στάση απόρριψης όσον αφορά τους άνδρες, αλλά και η περιφρόνηση απέναντι τους είναι δυνατόν να οδηγήσει στη σύναψη εφήμερων σχέσεων με το αντίθετο φύλο, στα πλαίσια μίας περιπετειώδους ζωής, που μπορεί να καταλήξει σε εγκυμοσύνη, μεταβιβάζοντας κατά αυτόν τον τρόπο τη μονογονεϊκότητα (Κογκίδου, 1995).

Επίσης σημαντικοί παράγοντες προκειμένου τα παιδιά να έχουν ομαλή ανάπτυξη, είναι και η στρατηγική που ακολουθούν οι γονείς για να διαχειριστούν το διαζύγιο, όσον αφορά τη γλώσσα που χρησιμοποίησαν, η παροχή ή όχι αναγκαίων διαβεβαιώσεων για να νιώσει την απαραίτητη συναισθηματική ασφάλεια, αλλά και η εικόνα που διαμορφώνει ο μόνος γονέας για το γονέα που απουσιάζει. Είναι πολύ σημαντικό το παιδί να γνωρίζει πως οι γονείς του, αν και έχουν πάρει διαζύγιο, όχι μόνο δε μετανιώνουν για τη γέννηση του, αλλά και συνεχίζουν να το αγαπάνε και να το προσέχουν, ασχέτως εάν ζουν πλέον χωριστά (Τσιάντης, 1990).

Ωστόσο είναι πολύ σημαντικό να σημειώσουμε πως όλα αυτά τα ζητήματα είναι απλώς ενδεικτικά του τρόπου που μπορούν να αντιληφθούν τον πόνο τα παιδιά, αλλά και των αντιδράσεων που μπορεί να έχουν. Βέβαια, δε βιώνουν όλα τα παιδιά παρόμοιες εμπειρίες. Στις περιπτώσεις που η κοινωνικοοικονομική και πολιτιστική

κατάσταση της οικογένειας βρίσκεται σε καλό επίπεδο, και παράλληλα ο μόνος γονέας είναι σε θέση να αντιμετωπίσει το σύνολο των δοκιμασιών, τότε οι πιθανότητες το παιδί να έχει ομαλή ανάπτυξη είναι πολύ μεγάλες, κάτι που ισχύει για το σύνολο των καταστάσεων μονογονεϊκότητας. Πολύ συχνά, τα προβλήματα με τα οποία έρχονται αντιμέτωποι οι μόνοι γονείς και τα παιδιά, αποδίδονται από τους ειδικούς στην παθολογία που χαρακτηρίζει τις διαπροσωπικές σχέσεις, αλλά και τον κοινωνικό στιγματισμό που αντιμετωπίζει η μονογονεϊκή οικογένεια (Prakash, 2015).

Είναι πόλη σημαντικό να δίνεται προσοχή και στα χαρακτηριστικά των ευρύτερων συνθηκών διαβίωσης μίας οικογένειας, με σκοπό να η αντιμετώπιση των όποιων ζητημάτων να γίνεται σφαιρικά. Είναι κοινά αποδεκτό, πως τα παιδιά, χωρίς καμία εξαίρεση έχουν ανάγκη από ασφαλή και προστατευτικά περιβάλλοντα, στα οποία θα λαμβάνουν αγάπη και φροντίδα, προκειμένου να μεγαλώσουν, αλλά και να καλλιεργήσουν μία ισχυρή αυτοεικόνα, που θα συμβάλει θετικά στην ομαλή ανάπτυξη τους, αλλά και σε μία υγιή ψυχολογικά ζωή. Και βέβαια δεν είναι μόνο οι μονογονεϊκές οικογένειες, για τις οποίες πρέπει να γίνεται αυτή η επισήμανση, αλλά και για τις παραδοσιακές, καθώς δεν είναι λίγες οι φορές, που παρατηρείται ακόμα και σε αυτές τα παιδιά να μην αναπτύσσονται σε κατάλληλο περιβάλλον (Landgren, 2005).

Οι μόνοι γονείς είναι σε θέση να διαμορφώσουν το κατάλληλο περιβάλλον που απαιτείται για την ομαλή ανάπτυξη του παιδιού. Είναι πολύ σημαντικό όμως τη στιγμή που θα υπάρξει ανάγκη να έχουν την απαραίτητη στήριξη, αλλά και να υπάρχουν όλες εκείνες οι απαραίτητες προϋποθέσεις, σε συναισθηματικό, κοινωνικό, και οικονομικό επίπεδο προκειμένου να εξασκήσουν σωστά τα γονεϊκά τους

καθήκοντα. Αξίζει εδώ να σημειωθεί πως μέσα σε αυτά τα πλαίσια, η μόνη μητέρα θα χρειαστεί ακόμα μεγαλύτερη στήριξη, καθώς μέσα σε όλα έχει να αντιμετωπίσει και το ζήτημα του φύλου. Ειδικοί επιστήμονες είναι βέβαιο πως είναι σε θέση να συνδράμουν τους γονείς στην προσπάθεια τους να εξασκήσουν τα καθήκοντα τους, αλλά και να δώσουν την απαραίτητη υποστήριξη. Βασική προϋπόθεση βέβαια για αυτό είναι οι μόνοι γονείς να αποδεχτούν την ύπαρξη και άλλων μοντέλων πέρα από το κλασικό διγονεϊκό (Friedemann & Andrews, 1990).

Μέσα σε αυτά τα πλαίσια, οι μόνοι γονείς θα μπορέσουν να αποκτήσουν την απαραίτητη αυτοπεποίθηση που χρειάζεται ο ρόλος του μόνου γονέα, αλλά και να αυξήσουν τις γνώσεις τους όσον αφορά τους ρόλους που έχει ο μόνο γονέας. Κατά αυτόν τον τρόπο οι μόνοι γονείς θα είναι σε θέση να αποφύγουν οποιεσδήποτε παρεμβάσεις με “σοφές” συμβουλές από ενήλικες διγονεϊκών οικογενειών.

Κεφάλαιο 4: Σχολικό και ευρύτερο κοινωνικό δίκτυο σε συνεργασία με τη μονογονεϊκή οικογένεια

4.1 Σχολικό δίκτυο

Τα σχολεία είναι ιδανικά πλαίσια για την ανάπτυξη και την ενίσχυση ισχυρών σχέσεων με τις οικογένειες των μαθητών. Ως εκ τούτου, τα σχολεία πρέπει να αναλάβουν ηγετικό ρόλο στην παροχή ευκαιριών για τη δημιουργία συνεργασιών με τις οικογένειες (Rutherford & Billig, 1995). Όταν οι γονείς και οι εκπαιδευτικοί συνεργάζονται είναι σε θέση να κάνουν τη διαφορά στη ζωή ενός παιδιού και να βελτιώσουν την ποιότητα της ζωής του (Noguera, 2004). Αυτή η ουσιαστική συνεργασία δεν πρέπει να περιορίζεται σε λίγα μόνο γεγονότα, αλλά πρέπει να βρίσκεται στον πυρήνα του ενιαίου σχεδίου κάθε σχολείου, διαθέτοντας πόρους που συμβάλλουν στην οικοδόμηση μιας ισχυρής συνεργασίας μεταξύ των μελών του και της κοινότητας που εξυπηρετεί κάθε σχολείο. Αυτές οι προσπάθειες απαιτούν συνεχή προγραμματισμό καθ' όλη τη διάρκεια του σχολικού έτους. Τα βασικά στοιχεία για την ανάπτυξη της συνεργασίας ανάμεσα στην οικογένεια και το σχολείο περιλαμβάνουν την ανάπτυξη ενός πλαισίου για αλληλεπίδραση με τις οικογένειες, την αμφισβήτηση των αξιών και των αντιλήψεων σχετικά με τις σχέσεις οικογένειας και σχολείου, τη δημιουργία θετικού κλίματος στα σχολεία για οικογένειες και εκπαιδευτικούς, και την ανάπτυξη στρατηγικών για την οικοδόμηση κοινής ευθύνης (National Association of School Psychologists, 2010).

Ένας τρόπος με τον οποίο το σχολικό προσωπικό μπορεί να παρέχει υποστήριξη σε παιδιά και οικογένειες είναι να δώσει ιδιαίτερη προσοχή στις αλλαγές των μαθητών τους, των οποίων οι γονείς έχουν πρόσφατα διαζύγιο. Για να μπορέσει

να γίνει αυτό, το προσωπικό πρέπει πρώτα να έχει γνώση των αντιλήψεων που το ίδιο έχει για το διαζύγιο (Fredericks et al., 1991). Τα σχολικά προγράμματα στα οποία συμμετέχουν γονείς δεν πρέπει να είναι συγκεκριμένα όσο αφορά το φύλο, ώστε να αποφεύγεται η υπενθύμιση στο παιδί του χωρισμού των γονιών του. Αντί να αποκλείουν τα παιδιά, τα σχολεία πρέπει να είναι πρόθυμα να παρέχουν φροντίδα παιδιών σε μονογονεϊκούς γονείς για να διευκολύνουν τη φοίτησή τους. Ένα άλλο σημαντικό συστατικό της δημιουργίας μοναδικών και φιλόξενων εκδηλώσεων είναι η δημιουργία ενός φιλικού περιβάλλοντος που δέχεται ανοιχτά οικογένειες με διαφορετικό υπόβαθρο.

Η κατανόηση του τρόπου συνεργασίας ανάμεσα σε εκπαιδευτικούς, μαθητές και γονείς από διαφορετικές οικογενειακές δομές είναι επίσης απαραίτητη για την προώθηση ενός φιλόξενου περιβάλλοντος για τις οικογένειες. Για αυτόν τον λόγο, η εκπαίδευση του προσωπικού για την προετοιμασία μίας τέτοιας συνεργασίας είναι ιδιαίτερως σημαντική (Lopez del Bosque, 2010).

4.2 Η σημασία της κοινωνικής ενσωμάτωσης

Η έννοια της κοινωνικής ένταξης αντιστοιχεί σε αυτήν της κοινωνικής υποστήριξης. Οι πηγές κοινωνικής υποστήριξης περιλαμβάνουν (Pong et al., 2005; Βενιέρης, 2015):

- Το φυσικό σύστημα υποστήριξης ή άτυπο σύστημα υποστήριξης από μέλη της οικογένειας, συγγενείς, φίλους και γείτονες.

- Την υποστήριξη από δομημένες άτυπες ομάδες, όπως κοινότητες γονέων στο σχολείο.
- Το επίσημο σύστημα υποστήριξης που παρέχεται από επαγγελματίες όπως κοινωνικούς λειτουργούς και συμβούλους που ανήκουν στο σύστημα κοινωνικής πρόνοιας και άλλους επίσημους οργανισμούς.

Οι Pong et al. (2003) έδειξαν ότι οι χώρες με προγράμματα τα οποία είχαν ως στόχο να αναπτύξουν ένα δίκτυο προστασίας γύρω από τις μονογονεϊκές οικογένειες κατάφεραν να κλείσουν το χάσμα ανάμεσα σε αυτές και τις οικογένειες με δύο γονείς. Οι κυβερνητικές πολιτικές έχουν διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην παροχή της απαραίτητης υποστήριξης και της πρόσβασης σε βασικούς πόρους όπως τρόφιμα, στέγη, μεταφορά και εκπαίδευση στις ομάδες με τις μεγαλύτερες ανάγκες (Zedlewski et al., 2003).

Κεφάλαιο 5: Κοινωνική Εργασία: προκλήσεις και εφαρμογή στο πεδίο

5.1 Ο ρόλος της κοινωνικής εργασίας και του κοινωνικού λειτουργού

Η εργασία με οικογένειες είτε παραδοσιακές είτε μονογονεϊκές έχουν ως κύριο χαρακτηριστικό τους τη δράση. Ο κοινωνικός λειτουργός στα πλαίσια της εργασίας του διεισδύει στο φυσικό χώρο μίας οικογένειας και εργάζεται προς κάθε κατεύθυνση εστιάζοντας στα όποια συγκεκριμένα προβλήματα εντοπίζει. Σε αυτή τη διαδικασία ο κοινωνικός λειτουργός συνεπικουρείται από άλλες βοηθητικές υπηρεσίες, αλλά και ειδικότητες, ενεργοποιώντας τα μέλη των οικογενειών να πράξουν ότι είναι απαραίτητο για να επιλυθούν τα προβλήματα της οικογένειας. Ο κοινωνικός λειτουργός συνεργάζεται με την οικογένεια και εκτός της οικίας, προκειμένου τα μέλη να ενεργοποιηθούν, αλλά και ο ίδιος να διαπιστώσει κατά πόσο η οικογένεια επιθυμεί την αλλαγή (Μουζακίτης, 1993).

Γυναίκες, οι οποίες βρίσκονται σε διαδικασία εγκυμοσύνης, αλλά βιώνουν εγκατάλειψη από το σύντροφο τους, έχουν τη δυνατότητα να απευθυνθούν σε κοινωνικές υπηρεσίες προκειμένου να λάβουν βοήθεια, για να μπορέσουν να υποστηριχθούν σε ιατρικό, ψυχολογικό, οικονομικό και νομικό επίπεδο για όσο διαρκεί η εγκυμοσύνη, αλλά και για όση περίοδο απαιτηθεί μετά το πέρας της εγκυμοσύνης.

Ο κοινωνικός λειτουργός επιλέγει σε κάθε περίπτωση, σύμφωνα με την κρίση του, ποια θεωρητικά μοντέλα θα χρησιμοποιήσει για να εκτιμήσει την κατάσταση και να προχωρήσει στην απαιτούμενη παρέμβαση. Σύμφωνα με το πρόβλημα που θα εντοπίσει, θα κάνει χρήση γνώσεων από το ψυχοδυναμικό μοντέλο, από την προσέγγιση που επικεντρώνεται σε στόχους, από την προσέγγιση της παρέμβασης σε

κρίση, από το γνωστικό-συμπεριφορικό μοντέλο, από τη θεωρία της επικοινωνίας ή των ρόλων. Η έκταση και η πολυπλοκότητα που έχουν τα σύγχρονα προβλήματα κατευθύνουν τον κοινωνικό λειτουργό να κάνει χρήση συνδυασμού θεωρητικών μοντέλων (Δημοπούλου, 2006).

Τέλος ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού συμβάλλει στην καθοδήγηση των οικογενειών σε ομάδες και συλλόγους μονογονεϊκών οικογενειών όπου εκεί μπορούν να αναπτυχθούν δεσμοί αλληλεγγύης με άλλα άτομα και αλληλοβοήθειας μεταξύ τους, επικοινωνία, καθώς και η δημιουργία ομάδων αυτοβοήθειας. Στον τομέα της κοινότητας ο κοινωνικός λειτουργός μπορεί να συμβάλει στην ευαισθητοποίηση των φορέων που ασκούν άμεσα ή έμμεσα πολιτική για την οικογένεια στα θέματα μονογονεϊκών οικογενειών. Να συμβάλει στην ενίσχυση και προώθηση καινοτόμων προγραμμάτων για τη μονογονεϊκή οικογένεια καθώς και την ευαισθητοποίηση του κοινωνικού συνόλου (Κογκίδου, 1995).

Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να αναφερθούμε και στο νόμο της από κοινού άσκησης επιμέλειας, στα πλαίσια της οποίας οι γονείς έχουν καταλήξει σε συμφωνία για από κοινού άσκηση γονικής μέριμνας, τη διαμονή του παιδιού (ή των παιδιών), και τις μέρες συναντήσεων του άλλου γονέα με το παιδί (τα παιδιά). Η δημιουργία ενός τέτοιου περιβάλλοντος, με όλες τις ανωμαλίες που μπορεί να έχει, δίνει τη δυνατότητα στο παιδί να αισθανθεί την παρουσία και της μητέρας και του πατέρα, καθώς επιτρέπεται και στους δύο γονείς να εκπληρώσουν το ρόλο του γονέα κατά τρόπο ενεργό (Παπαχρήστου, 2005). Μέσα σε αυτά τα πλαίσια παίζει πολύ σημαντικό ρόλο και η προτεινόμενη διάταξη στην ελληνική νομοθεσία σχετικά με τις πράξεις επιμέλειας ανηλίκου τέκνου, όπου το άρθρο 1519 του Αστικού Κώδικα

προτείνει “Όταν η επιμέλεια του ανήλικου τέκνου ασκείται από τον ένα μόνον γονέα, οι σοβαρές μη επαναλαμβανόμενες αποφάσεις για τις πράξεις επιμέλειας που επηρεάζουν αποφασιστικά το μέλλον του τέκνου λαμβάνονται και από τους δύο γονείς από κοινού, εφόσον δεν συντρέχει η περίπτωση του άρθρου 1510 παρ. 3.

Μεταβολή του τόπου διαμονής του τέκνου, που επιδρά ουσιωδώς στο δικαίωμα επικοινωνίας του γονέα με τον οποίο δεν διαμένει το τέκνο, απαιτεί προηγούμενη συμφωνία των γονέων ή προηγούμενη δικαστική απόφαση μετά από αίτημα οποιουδήποτε από τους γονείς. Το δικαστήριο μπορεί να διατάξει κάθε πρόσφορο μέσο”.

Μέσα σε αυτά τα πλαίσια, η κοινωνική εργασία έχει πολύ σημαντικό ρόλο να διαδραματίσει, καθώς στις περιπτώσεις εκείνες που οι σχέσεις των δύο γονέων δεν είναι οι κατάλληλες θα μπορέσει να λειτουργήσει επικουρικά για τη διαμόρφωση του κατάλληλου περιβάλλοντος εντός του οποίου θα δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις για την καλύτερη εφαρμογή των προαναφερόμενων διατάξεων προς όφελος του παιδιού (των παιδιών).

5.2 Ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού στο σχολείο του παιδιού

Εκτός από το μόνο γονέα βοήθεια και στήριξη χρειάζεται και το παιδί. Σε περιπτώσεις που η συμβολή του κοινωνικού λειτουργού είναι απαραίτητη αυτό μπορεί να επιτευχθεί και μέσω του σχολείου.

Μέσα στο περιβάλλον του σχολείου μπορούν να ανιχνευθούν κάποια πρώιμα προβλήματα συμπεριφοράς αλλά και εκπαίδευσης. Οι σχολικές δυσκολίες μπορεί να

προέρχονται ή και να εντείνονται μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον, έτσι καλό είναι ύστερα από συστημική διερεύνηση και αξιολόγηση στα πλαίσια της σχολικής κοινωνικής υπηρεσίας, να παραπέμπονται στις ανάλογες κοινωνικές υπηρεσίες της κοινότητας.

Στην άσκηση της σχολικής κοινωνικής εργασίας την πρώτη θέση έχει πάντοτε η άμεση και συστηματική συνεργασία του κοινωνικού λειτουργού με το δάσκαλο που συνεργάζεται με τους μαθητές και είναι αυτός που γίνεται αποδέκτης όλων όσων τα παιδιά φέρνουν στο σχολείο από τον εαυτό τους και την οικογένειά τους. Η παρέμβαση του κοινωνικού λειτουργού εκτείνεται με διεπιστημονική συνεργασία μέσω της διεπιστημονικής ομάδας σε όλα τα επίπεδα και αναλαμβάνει πέρα από τη θεραπευτική και προληπτική δράση (Παπαϊωάννου, 2000; Παπακωνσταντίνου, 2011).

Ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού μπορεί να είναι του μεσάζοντα ή του ενδιάμεσου ανάμεσα στην οικογένεια και το σχολείο, ανάμεσα στην οικογένεια και το μαθητή. Εκτός αυτού αναλαμβάνει την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των διδασκόντων. Οποσδήποτε το απόρρητο για κάθε περίπτωση πρέπει να τηρείται με σχολαστικότητα. Μόνο πληροφορίες που αφορούν το μαθητή και διευκολύνουν το έργο του εκπαιδευτικού γίνονται γνωστές, προκειμένου να υπάρχει συντονισμός των προσπαθειών ανάμεσα στον εκπαιδευτικό και τον κοινωνικό λειτουργό, με σκοπό τη βοήθεια του μαθητή (Παπαϊωάννου, 2000; Καλλινικάκη, 2008).

Ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού στο σχολικό πλαίσιο αναφέρεται όλο και πιο έντονα στην υποστήριξη, στην πρόληψη, στη θεραπεία και στην αποκατάσταση. Το σχολείο, ως προέκταση της οικογένειας, αποτελεί το συνδεδετικό κρίκο και όχι ένα απομονωμένο και ανεξάρτητο υποσύστημα. Η ολιστική αντιμετώπιση του παιδιού-

μαθητή βρίσκει την υλοποίηση της στην σχολική κοινωνική εργασία (Σταθόπουλος, 2005).

Τέλος, είναι αποδεδειγμένα απαραίτητη η στενή συνεργασία του σχολικού κοινωνικού λειτουργού με το σύλλογο γονέων και κηδεμόνων για να επιτευχθεί ενημέρωση των γονέων και κινητοποίησή τους μέσω του Δ.Σ. του συλλόγου τους, ευαισθητοποίηση των γονέων για το ρόλο που οι ίδιοι διαδραματίζουν στη διαδικασία εκπαίδευσης των παιδιών τους, συμμετοχή των γονέων σε προγράμματα που οργανώνουν ομάδες μαθητών στα πλαίσια της κοινωνικής εργασίας με ομάδα. Και οι τρεις αυτές προϋποθέσεις επιτυχίας της σχολικής κοινωνικής εργασίας συντελούν στο να έρθουν πιο κοντά οι μαθητές, οι δάσκαλοι και οι γονείς, καθώς όλοι έχουν ένα κοινό σκοπό, ο καθένας από την πλευρά του, που αφορά στην πιο αποδοτική εκπαίδευση των παιδιών, σε ψυχικό, πνευματικό και κοινωνικό επίπεδο (Παπαϊωάννου, 2000).

Μέρος II: Ερευνητικό

Κεφάλαιο 6: Μεθοδολογία έρευνας

6.1 Σκοπός και ερευνητικά ερωτήματα

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση των εμπειριών που βίωσαν ενήλικες από 18-25 ετών ως παιδιά ή έφηβοι μονογονεϊκών οικογενειών και των κοινωνικών παραγόντων που μπορεί να τους επηρέασαν.

Μελετώντας τα βιώματα ατόμων που έχουν υπάρξει μέλη μονογονεϊκής οικογένειας θα μπορέσουν να τεθούν οι βάσεις για την ανάπτυξη μίας οργανωμένης δομής υποστήριξης από πλευράς κράτους, με σκοπό τη δημιουργία ενός περιβάλλοντος που θα καταστήσει τη μονογονεϊκή οικογένεια “κανονικό” μέρος της κοινωνίας και όχι απλά μία προβληματική κατάσταση, η οποία στιγματίζεται κοινωνικά με ότι αυτό συνεπάγεται για τα μέλη της (Hiilamo, 2002; Kunz, 2014). Η ανάγκη να μελετηθούν τα βιώματα των παιδιών από μονογονεϊκές οικογένειες συνδέεται με την ανάγκη εναρμόνισης της κοινωνίας στη σύγχρονη πραγματικότητα, που επιτάσσει την ένταξη αυτών των οικογενειών στον κοινωνικό ιστό χωρίς καμία εξαίρεση ή αναγνώριση ιδιαιτερότητας (Hiilamo, 2002; Kunz, 2014). Η πληθώρα των βιωμάτων, με τα οποία έρχεται αντιμέτωπο ένα παιδί από μονογονεϊκή οικογένεια και οι συνέπειες που αυτά τα βιώματα μπορεί να έχουν μετέπειτα, τόσο για το ίδιο όσο και για το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο στο οποίο θα δραστηριοποιείται, καθιστούν αναγκαία τη διεξαγωγή έρευνας επί του θέματος, καθώς είναι σημαντικό να ακουστεί και η άποψη των παιδιών για τις εμπειρίες από τη ζωή στη μονογονεϊκή οικογένεια.

Με βάση τα πιο πάνω προκύπτουν τα ακόλουθα ερευνητικά ερωτήματα:

- Ποια είναι τα βιώματα των ενηλίκων ως παιδιά από μονογονεϊκές οικογένειες;

- Πώς επηρεάζει το κοινωνικό περιβάλλον τα βιώματα των παιδιών από μονογονεϊκές οικογένειες;

Οι στόχοι της παρούσας εργασίας αφορούν:

- Στην επίδραση που η μονογονεϊκότητα έχει στα παιδιά
- Στην διερεύνηση του ρόλου που έχουν τα υποστηρικτικά δίκτυα
- Στις προσδοκίες που έχουν τα παιδιά μονογονεϊκών οικογενειών

6.2 Ερευνητική μέθοδος

Η απόφαση για την μέθοδο που θα χρησιμοποιηθεί σε μια έρευνα πρέπει να στηρίζεται στην καταλληλότητά της να απαντήσει στα ερωτήματα που τίθενται από τον ερευνητή μέσα από τη παρατήρηση της κοινωνικής πραγματικότητας, καθώς και από το τρόπο που αυτά διατυπώνονται μέσα από το θεωρητικό πλαίσιο (Κυριαζή, 2011).

Η καταλληλότερη μέθοδος για την παρούσα εργασία θεωρήθηκε η ποιοτική προσέγγιση με εργαλείο τις ημιδομημένες συνεντεύξεις (semi structured interviews) (Κυριαζή, 2011). Η συγκεκριμένη επιλογή συνδέθηκε άμεσα με τους στόχους της έρευνας, δηλαδή με την ανάδειξη επιμέρους ζητημάτων που σχετίζονται με την μονογονεϊκότητα, αλλά και τους τρόπους που αυτά συνδέονται με έννοιες όπως είναι ο κοινωνικός αποκλεισμός. Επίσης η συνέντευξη παρέχει την δυνατότητα να

προσεγγίσουμε σε βάθος τα υπό διερεύνηση θέματα μέσα από την βιωμένη εμπειρία των παιδιών μονογονεϊκών οικογενειών και αναλύοντας το λόγο τους φιλοδοξούμε να ανα / αποκαλύψουμε και το νόημα που τα ίδια δίνουν στις συνθήκες της μονογονεϊκότητάς τους.

Ο τρόπος που οι συνεντευξιαζόμενοι νοηματοδοτούν επιμέρους ζητήματα, καθορίζει και την εξέλιξη της διαδικασίας της συνέντευξης, με την τροποποίηση των ερωτήσεων – σύμφωνα πάντα με το ερευνητικό πλαίσιο που έχει διαμορφωθεί από τη θεωρητική προσέγγιση – μέσα από τα εναύσματα που δίνουν οι προσωπικές αφηγήσεις παιδιών μονογονεϊκών οικογενειών.

Εκτός από την ανάλυση των αφηγήσεων, προσπαθήσαμε να συλλέξουμε χρήσιμα στοιχεία, μέσα και από το περιεχόμενο που δίνει ο κάθε ερωτώμενος στη κατάσταση που «ξεδιπλώνει» στα βιώματά του, καθώς επίσης και για τη κοσμοθεωρία του, παρατηρώντας και τα συμφραζόμενα, δηλαδή τα στοιχεία της εξωλεκτικής επικοινωνίας τα οποία εκδηλώνονται, όταν ανάμεσα στον ερευνητή και στα «υποκείμενα» της συνέντευξης, αναπτύσσεται ένα κλίμα άνεσης, κατανόησης, σεβασμού και εμπιστοσύνης.

6.3 Δείγμα - Δειγματοληψία

Το δείγμα της παρούσας μελέτης αποτέλεσαν 12 ενήλικες που βίωσαν την εμπειρία του να είναι παιδιά ή έφηβοι σε μονογονεϊκές οικογένειες. Στην έρευνα θα συμμετάσχουν ενήλικες, οι οποίοι κατοικούν στην Λάρισα και στην Λευκωσία και είναι ηλικίας 18 έως 25 ετών. Ο οδηγός συνέντευξης διαμορφώθηκε με βάση τα

ερευνητικά ερωτήματα που θέτει η παρούσα μελέτη και κύριος στόχος τους ήταν η απάντηση αυτών των ερωτημάτων. Έγινε διαχωρισμός τεσσάρων θεματικών ενότητων σύμφωνα με τα υπό διερεύνηση ζητήματα. Αυτές είναι: 1) «Η περιγραφή της παιδικής και εφηβικής ηλικίας στην οικογένεια, στο σχολείο και στον κοινωνικό περίγυρο», 2) «Η αντιμετώπιση των γεγονότων και τα υποστηρικτικά δίκτυα», 3) «Οι προσδοκίες και οι σκέψεις μετά τα γεγονότα και τις δυσκολίες» και τα 4) «Δημογραφικά στοιχεία των ερωτώμενων». Ο σκοπός της πρώτης θεματικής ενότητας είναι να συγκεντρώσει πληροφορίες γύρω από τα παιδικά και εφηβικά χρόνια στα πλαίσια του οικογενειακού, σχολικού και κοινωνικού περιβάλλοντος, και πως ένα παιδί μονογονεϊκής οικογένειας αντιλαμβάνεται αυτό το περιβάλλον. Η δεύτερη θεματική ενότητα αποσκοπεί στη μελέτη της συμβολής των υποστηρικτικών δικτύων στην κατανόηση από μέρους των παιδιών της μονογονεϊκότητας, αλλά και τρόπων για την αντιμετώπιση των όποιων δυσκολιών. Η τρίτη θεματική ενότητα είχε στόχο να εξετάσει τις σκέψεις και τις προσδοκίες που διαμορφώνουν τα παιδιά μονογονεϊκών οικογενειών μέσα στα πλαίσια των δυσκολιών που αντιμετώπισαν κατά την παιδική και εφηβική ηλικία. Η τέταρτη θεματική ενότητα αφορά στα δημογραφικά στοιχεία των συμμετεχόντων.

Η δειγματοληψία θα αφορά στη μέθοδο της δειγματοληψίας χιονοστοιβάδας, (Bryman, 2015). Έτσι, αρχικά θα εντοπιστούν άτομα που μεγάλωσαν σε μονογονεϊκές οικογένειες. Ακολούθως, τα άτομα αυτά θα υποδείξουν άλλους φίλους και γνωστούς που μεγάλωσαν επίσης σε μονογονεϊκές οικογένειες. Η δειγματοληψία θα συνεχιστεί με τον ίδιο τρόπο, μέχρις ότου να επιτευχθεί κορεσμός των δεδομένων (Κυριαζή, 2011).

Οι χώροι που γίνονταν οι συνεντεύξεις ήταν αποκλειστικά επιλογή των συμμετεχόντων. Όλες οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν σε εξωτερικούς χώρους.

Δεν υπήρχε προκαθορισμένη χρονική διάρκεια για την διενέργεια των συνεντεύξεων, αλλά ο χρόνος διαμορφώθηκε σύμφωνα με την επιθυμία αλλά και την ανάγκη των ερωτώμενων να μοιραστούν τις εμπειρίες και να εκφράσουν ανοιχτά τους προβληματισμούς τους, χωρίς τελικά κανένας συμμετέχοντας να υπερβεί τα 45 λεπτά της ώρας. Η ώρα συνάντησης καθοριζόνταν κυρίως από τις δραστηριότητες των συμμετεχόντων και ήταν συνήθως απογευματινές ώρες μετά από τις δραστηριότητες τους. Οι μικρές παρεμβάσεις του συνεντευκτή ήταν σχετικές με το σημείο που βρισκόταν κάθε φορά η αφήγηση, χωρίς να διακόπτουν τον ειρμό των ερωτώμενων και καταβλήθηκε κάθε δυνατή προσπάθεια ώστε να υλοποιηθεί στο μέγιστο βαθμό η δυναμική επικοινωνιακή σχέση που δημιουργείται μέσα σε μία συνέντευξη.

6.4 Συλλογή δεδομένων

Οι ερωτήσεις είχαν προκαθορισμένη σειρά και συγκεκριμένο ύφος ανάλογα με τη θεματική ενότητα που θέλαμε να εξετάσουμε και συμπεριλάβαμε στον οδηγό συνέντευξης που σχεδιάσαμε και ακολουθήσαμε και των διαχωρισμό των τεσσάρων θεματικών εννοιών που προαναφέρθηκε παραπάνω.

Οι συζητήσεις ήταν ουσιαστικές, σε χαλαρό κλίμα και δόθηκε η δυνατότητα στους ερωτώμενους να επεκταθούν και σε θέματα σχετικά με τη μονογονεϊκότητα, που πιθανόν να μην είχαν προβλεφθεί στην σύνταξη του οδηγού της συνέντευξης

αλλά παρουσιάζουν ερευνητικό ενδιαφέρον, χωρίς την παρουσία τρίτων προσώπων και κυρίως των μητέρων.

Διαπιστώθηκε ότι η ανταπόκριση των ερωτώμενων ήταν ιδιαίτερα θετική και επίσης ότι η δομή και η σύνταξη του των ερωτήσεων της ημιδομημένης συνέντευξης ήταν σαφής και πλήρως κατανοητή. Η αξιοπιστία των αποτελεσμάτων εξασφαλίστηκε με τον έλεγχό τους από τους ίδιους τους συνεντευξιαζόμενους (Cohen et al., 2008). Μετά τη συγκέντρωση και καταγραφή των πιο σημαντικών στοιχείων, πραγματοποιήθηκε επιβεβαίωση των απομαγνητοφωνήσεων, προκειμένου να διασφαλιστεί η απουσία μεροληψίας ή σφάλματος από μέρους των ερευνητών.

6.5 Ανάλυση δεδομένων

Στις μέρες μας είναι η ανάλυση περιεχομένου είναι μια αποδοτική μέθοδος για έρευνες κοινής γνώμης, αγοράς, πολιτικής (Krippendorff, 2004). Οι στόχοι της ανάλυσης περιεχομένου είναι το ενδιαφέρον του ερευνητή για τα χαρακτηριστικά του περιεχομένου, η προσπάθεια εξαγωγής έγκυρων συμπερασμάτων για τα χαρακτηριστικά των δημιουργών του περιεχομένου, για τις αιτίες ή και για τα χαρακτηριστικά του ακροατηρίου στο οποίο απευθύνεται (Φίλιας, 1994). Άλλος στόχος της ανάλυσης περιεχομένου είναι να μετατρέψει ακατέργαστα φαινόμενα σε δεδομένα τα οποία μπορούν στη συνέχεια να μετατραπούν μέσα από την κατάλληλη επεξεργασία σε ένα «σώμα γνώσεων». βλ. και ανάλυση περιεχομένου (Φίλιας, 1994). Μετά τη συγκέντρωση του υλικού το επόμενο βήμα είναι η ταξινόμηση του περιεχομένου σε κατηγορίες η οποία είναι γνωστή ως «ανάλυση περιεχομένου» που αναφέρεται στο ποιοτικό υλικό που προέκυψε από φυσικές καταστάσεις ή

«κωδικογράφηση», έννοια η οποία χρησιμοποιείται για ανάλυση υλικού που προέρχεται από ερωτηματολόγια ή συνεντεύξεις (Φίλιας, 1994).

Για αυτό τον λόγο τα δεδομένα θα αναλυθούν με τη μέθοδο της ανάλυσης περιεχομένου, ούτως ώστε να εντοπιστούν κύρια θέματα, κατηγορίες και υποκατηγορίες (Bryman, 2015) και έτσι να γίνουν καλύτερα κατανοητά τα βιώματα των παιδιών των μονογονεϊκών οικογενειών.

Στην αρχή κάθε συνέντευξης δίνονται σε κάθε ερωτώμενο ένα έντυπο συναίνεσης, προκειμένου να διασφαλιστεί η συναίνεση των συμμετέχοντων. Μετά από το πέρας της διενέργειας των συνεντεύξεων, ακολούθησε η απομαγνητοφώνηση των συνομιλιών και η καταγραφή τους, ξεχωριστά για κάθε συμμετέχοντα που μας παραχώρησε συνέντευξη. Στους κάθε ερωτώμενους δώθηκε η δυνατότητα να διακόψουν την συνέντευξη όποτε το θελήσουν, προκειμένου να επιτευχθεί η μυστικότητα των πληροφοριών τους. Τα στοιχεία που συνελέγησαν μέσα από τις απαντήσεις των ερωτώμενων, ταξινομήθηκαν ανάλογα με τις τέσσερις θεματικές ενότητες που είχαμε σχεδιάσει στον οδηγό της συνέντευξης. Αυτές είναι «Η περιγραφή της παιδικής και εφηβικής ηλικίας στην οικογένεια, στο σχολείο και στον κοινωνικό περίγυρο», «Η αντιμετώπιση των γεγονότων και τα υποστηρικτικά δίκτυα», «Οι προσδοκίες και οι σκέψεις μετά τα γεγονότα και τις δυσκολίες» και τα «Δημογραφικά στοιχεία των ερωτώμενων». Στη συνέχεια έγινε αντιπαραβολή και σύγκριση των ευρημάτων της έρευνας που πραγματοποιήσαμε με τα συναφή δεδομένα της σχετικής βιβλιογραφίας - την οποία μελετήσαμε προσεκτικά και αναπτύξαμε τα κυριότερα και πιο ενδιαφέροντα θέματά της στο πρώτο μέρος της παρούσας εργασίας – και με αυτό το τρόπο καταλήξαμε στα συμπεράσματά που

προέκυψαν από την έρευνά μας και στις προτάσεις μας για την ανάληψη μελλοντικών δράσεων και πρωτοβουλιών πάνω σε βασικά θέματα που αφορούν την ποιότητα ζωής μιας ιδιαίτερα ευαίσθητης κοινωνικής ομάδας, όπως είναι οι μονογονεϊκές οικογένειες.

6.6 Θέματα ερευνητικής δεοντολογίας

Καθ' όλη τη διάρκεια της παρούσας έρευνας θα τηρηθούν όλοι οι κανόνες της ερευνητικής ηθικής, δηλαδή η έρευνα θα στηριχθεί στην πληροφορημένη συναίνεση των συμμετεχόντων, η συμμετοχή θα είναι εθελοντική και θα τηρηθεί ανωνυμία και εμπιστευτικότητα των δεδομένων (Παράρτημα Β) (Κυριαζή, 2011).

Κεφάλαιο 7: Αποτελέσματα

Σε αυτήν την ενότητα παρουσιάζονται τα δημογραφικά στοιχεία των παιδιών μονογονεϊκών οικογενειών. Στην συνέχεια αναλύονται διεξαγωγικά οι απόψεις των συμμετεχόντων για κάθε ενότητα του οδηγού των συνεντεύξεων.

A. Δημογραφικά στοιχεία

Ο πρώτος συνεντευξιζόμενος είναι άντρας, ονομάζεται Σ.Κ και έχει ηλικία 18 ετών. Αυτός ζει στην Λευκωσία και είναι μαθητής Γ Λυκείου. Ανήκει στην κατηγορία της μονογονεϊκής οικογένειας διότι οι γονείς τους χώρισαν.

Η δεύτερη συνεντευξιζόμενοι είναι γυναίκα, ονομάζεται Μ.Π. και έχει ηλικία 22 ετών. Η κοπέλα αυτή ζει στην Λευκωσία και είναι φοιτήτρια ψυχολογίας. Ανήκει σε μονογονεϊκής οικογένειας διότι ο πατέρας της απεβίωσε.

Ο τρίτος συνεντευξιζόμενος είναι άντρας, ονομάζεται Π.Σ. και έχει ηλικία 24 ετών. Είναι στρατιωτικός και ζει στην Λευκωσία. Ανήκει σε μονογονεϊκή οικογένεια διότι οι γονείς του χώρισαν.

Ο τέταρτος συνεντευξιζόμενος είναι άντρας, ονομάζεται Κ.Ξ. και έχει ηλικία 19 ετών. Είναι στρατιώτης και ζει στην Λευκωσία. Ανήκει σε μονογονεϊκή οικογένεια διότι οι γονείς του χώρισαν.

Ο πέμπτος συνεντευξιζόμενος είναι άντρας, ονομάζεται Τ.Α. και έχει ηλικία 20 ετών. Είναι στρατιώτης και ζει στην Λευκωσία. Ανήκει σε μονογονεϊκή οικογένεια διότι οι γονείς του χώρισαν.

Η έκτη συνεντευξιαζόμενοι είναι γυναίκα, ονομάζεται Κ.Π και έχει ηλικία 25 ετών. Κατοικεί στην Λάρισα και είναι ψυχολόγος σε κολλέγιο. Ανήκει σε μονοεική οικογένεια γιατί οι γονείς της χώρισαν.

Ο έβδομος συνεντευξιαζόμενος είναι άντρας, ονομάζεται Β.Β. και έχει ηλικία 20 ετών. Είναι στρατιώτης και ζει στην Λευκωσία. Ανήκει σε μονογονεϊκή οικογένεια διότι οι γονείς του χώρισαν.

Ο όγδοος συνεντευξιαζόμενος είναι άντρας, ονομάζεται Σ.Β. και έχει ηλικία 20 ετών. Είναι φοιτητής παιδαγωγικού και κατοικεί στην Λάρισα. Ανήκει σε μονογονεϊκή οικογένεια διότι οι γονείς του χώρισαν.

Ο ένατος συνεντευξιαζόμενος είναι άντρας, ονομάζεται Κ.Λ. και έχει ηλικία 22 ετών. Είναι φοιτητής ψυχολογίας και κατοικεί στην Λάρισα. Ανήκει σε μονογονεϊκή οικογένεια διότι οι γονείς του χώρισαν.

Ο δέκατος συνεντευξιαζόμενος είναι άντρας, ονομάζεται Μ.Β. και έχει ηλικία 22 ετών. Είναι φοιτητής πληροφορικής και κατοικεί στην Λάρισα. Ανήκει σε μονογονεϊκή οικογένεια διότι οι γονείς του χώρισαν.

Η ενδέκατη συνεντευξιαζόμενοι είναι γυναίκα, ονομάζεται Μ.Π. και έχει ηλικία 24 ετών. Η συγκεκριμένη συμμετέχουσα κατοικεί στην Λάρισα, είναι άνεργη και σπούδασε παιδαγωγός. Ανήκει στην μονογονεϊκή οικογένεια γιατί οι γονείς της χώρισαν.

Και η δωδέκατη συνεντευξιαζόμενοι είναι γυναίκα, ονομάζεται Κ.Κ και έχει ηλικία 25 ετών. Η συγκεκριμένη κατοικεί στην Λάρισα και ασχολείται με τα οικιακά. Ανήκει στην μονογονεϊκή οικογένεια γιατί οι γονείς της χώρισαν.

B. Περιγραφή παιδικής κι εφηβικής ηλικίας οικογένεια/σχολείο/ κοινωνικός περίγυρος

Από τις συνεντεύξεις προέκυψε ότι οι περισσότεροι συμμετέχοντες πέρασαν τα παιδικά και εφηβικά τους χρόνια χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα. Σε αυτό το γεγονός συντέλεσε το γεγονός ότι η συμβολή των υποστηρικτικών δικτύο ήταν σημαντική στην ομαλή ανάπτυξη του παιδιού. Ακόμα οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες που είχαν ευχάριστα παιδικά και εφηβικά χρόνια έκαναν πολλές εξωτερικές δραστηριότητες, όπως αθλητικές.

Μαθητής, 18 ετών *«Δεν αντιμετώπισα ιδιαίτερα προβλήματα»*

Φοιτήτρια 25 ετών *«Τα παιδικά χρόνια όμορφα τα θυμάμαι όμορφα»*

Υπήρξαν όμως και οι συμμετέχοντες που δεν πέρασαν ευχάριστα παιδικά εφηβικά χρόνια. Λόγω του ότι είχε πεθάνει ένας από τους δύο γονείς και ένιωθαν πολύ άσχημα και θύμο για αυτό που είχε προκύψει στη ζωή τους. Ακόμα ένας από τους συμμετέχοντες δήλωσε ότι μετά τον χωρισμό υπήρξε ενδοοικογενειακή βία κι συγκρούσεις με το παιδί από πλευράς της μητέρας. Και τέλος, ένας άλλος συμμετέχοντας δήλωσε ότι ο πατέρας του, προκαλούσε βία στην μητέρα του και δεν ενδιαφερόταν καθόλου και την αδερφή του και η ζωή τους άλλαξε όταν αποφάσισε η μητέρα του να φύγουν από το σπίτι.

Γυναίκα, 22 ετών *«Σε αυτή την ηλικία καταλαβαίνεις ότι ο θάνατος σημαίνει μία μόνιμη κατάσταση που δεν υπάρχει επιστροφή. Στην αρχή ήταν όλα θολά και σκοτεινά ,*

πίστευα ότι ήμουνα μόνη, έκλαιγα κρυφά και προσπαθούσα να μην με δει η μητέρα μου, επίσης ένοιωθα και λίγο θυμό γιατί να συμβεί σε εμάς.»

Άνδρας, 20 ετών «η παιδική μου ηλικία δεν ήταν και τόσο καλή , η μητέρα μου , μου προκαλούσε παιδική βία . Μετά τα 7 και μετά το χωρισμό έμενα στην γιαγιά μου και με μεγάλωσε μαζί με τον παππού μου.»

Άνδρας, 20 ετών «Δεν ήταν και πολύ ευχάριστα, υπήρχανε συχνά εντάσεις, φωνές στο σπίτι, ο πατέρας μου δεν έδειχνε καθόλου ενδιαφέρον για μένα και την αδερφή μου, έλλειπε πολλές ώρες από το σπίτι και όταν γυρνούσε φώναζε πολύ έντονα κι μερικές φορές χτυπούσε την μητέρα μου. »

Τα γεγονότα που θυμούνται οι συμμετέχοντες πριν των χωρισμό ή την απώλεια του γονέα

Ακόμα από την έρευνα προέκυψε ότι οι περισσότεροι συμμετέχοντες δήλωσαν ότι στην μνήμη τους υπάρχει ένα δυσάρεστο γεγονός. Όπως για παράδειγμα την κηδεία του γονιού, όπου όλοι παρακολουθούσαν την αντίδραση του παιδιού, την βία του ενός γονέα πάνω στον συμμετέχοντα, την λεκτική και σωματική βία του πατέρα στην μητέρα και την ασυνέπεια και ανευθυνότητα του πατέρα αναφορικά με το παιδί.

Άνδρας 22 ετών «Ο πατέρα μου δεν συνείσφερε σχεδόν καθόλου στα οικονομικά, ούτε είχαμε πολλές επαφές με έπαιρνε τηλέφωνο ελάχιστες φορές και στην ουσία ούτε εγώ ήθελα να είμαι κοντά του, γιατί δεν μου είχε δείξει αγάπη, δεν νοιαζόταν για μένα, δεν ήταν κοντά μου όποτε τον χρειαζόμουν κι γενικά δεν μας συμπεριφέρθηκε κι πολύ σωστά, ούτε σε μένα, ούτε στην μητέρα μου κι δεν θέλω να έχω κι πολλές επαφές»

Άνδρας 20 ετών «Το ξύλο και οι τσακωμοί μπορώ να πω με σημάδεψαν. Ενώ ο πατέρας του Προσπάθησε , και κάποτε είχε επέμβει και η αστυνομία»

Άνδρας 20 ετών «Θυμάμαι μόνο που ερχόταν ο πατέρας μου στο σπίτι αργά το βράδυ μεθυσμένος και φώναζε, έβριζε την μητέρα μου και εγώ με την αδερφή μου καθόμασταν στο δωμάτιο και ακούγαμε τις φωνές.»

Ενώ υπήρξαν και οι συμμετέχοντες, όπου είχαν στην μνήμη ευχάριστα γεγονότα, όπως ότι είχαν διάφορες εξορμήσεις τα Σαββατοκύριακα, ότι ο πατέρας ενός συμμετέχοντα πήγε σε μια σχολική γιορτή του παιδιού που δεν το είχε ξανακάνει άλλη φορά και ένας άλλος συμμετέχοντας δήλωσε ότι υπήρξε κάτι στενάχωρο και υπήρχε ηρεμία.

Άνδρας 24 ετών «Θυμάμαι τις εξορμήσεις που κάναμε τις Κυριακές στο χωριό για να επισκεφθούμε την γιαγιά, βόλτες με τα ποδήλατα και ζαβολιές.»

Γυναίκα 25 ετών «Ένα ευχάριστο ήτανε ότι ο πατέρας μου είχε έρθει κάποια στιγμή στην σχολική γιορτή και ένιωθα μεγάλη χαρά γιατί δεν ερχόταν στις γιορτές ήταν από τις λίγες φορές και ένιωθα μεγάλη χαρά και το περίμενα πως κι πώς»

Γυναίκα 25 ετών «Όσο ζούσαμε με τον πατέρα μας δεν υπήρξε κάτι το στενάχωρο, το περιβάλλον ήτανε καλό, υπήρχε ηρεμία, οι οικονομικοί παράγοντες ήτανε καλοί, ο πατέρας μου δουλεύει κι υπήρχαν χρήματα»

Η κατάσταση χωρισμού των γονέων ή απώλεια του ενός γονέα

Στην συνέχεια της έρευνας οι περισσότεροι συμμετέχοντες περιέγραψαν λίγο περισσότερο την κατάσταση για τον χωρισμό των γονέων του. Έτσι πολλοί απο

αυτούς δήλωσαν ότι πατέρας τους ήταν αδιάφορος προς την μητέρα τους και αυτούς, δεν έδινε σημασία στις οικογενειακές του υποχρεώσεις και ήταν βίαιος ή είχε εξαρτήσεις.

Άνδρας 22 ετών , «ο πατέρας μου δεν έδειχνε κάποιο ενδιαφέρον, ήτανε γενικότερα πολύ βίαιος, θα τον χαρακτήριζα λίγο ανεύθυνο όσον αφορά τις οικογενειακές του υποχρεώσεις »

Άνδρας 22 ετών, «Ναι βεβαίως ο πατέρας μου δεν ήταν σχεδόν ποτέ δίπλα μου, στην ουσία με φρόντιζε μόνο η μητέρα μου κι μου έδειχνε αγάπη. Ο Πατέρα μου ερχόταν λίγες ώρες σπίτι, κυρίως το βράδυ κι συνεχώς είχε νεύρα κι φώναζε στην μητέρα μου. Κάποια στιγμή όταν μεγάλωσα λίγο ρώτησα την μητέρα μου για ποιον λόγο γίνεται όλο αυτό, τι συμβαίνει κι ο πατέρας μου είχε αυτήν την συμπεριφορά κι μου είπε ότι έχανε πολλά λεφτά παίζοντας χαρτιά κι πίνοντας πολύ. Όταν ήμουνα δεκατριών ετών, η μητέρα μου αποφάσισε να φύγει από το σπίτι κι από τότε εγώ κράτησα μόνο τυπικές σχέσεις»

Όμως υπήρξε και ένα συμμετέχοντας όπου δήλωσε ότι όσον ήταν παντρεμένοι οι γονείς τους υπήρχαν διαπληκτισμοί και τσακωμοί. Ενώ, όταν αποφάσισαν να μείνουν τον πατέρα του περνούσαν πιο όμορφα και ο πατέρας τους, τους φρόντιζε έτσι ώστε να ζουν σε ένα υγιές περιβάλλον.

Γυναίκα 25 ετών, «όσο ήτανε παντρεμένος ο πατέρας μου με την μητέρα μου υπήρχαν εντάσεις στο σπίτι, φωνές και συγκρούσεις, οπότε δεν ήταν και ευχάριστο το περιβάλλον» .

Συνθήκες διαβίωσης μετά το χωρισμό ή την απώλεια του γονέα

Οι ηλικίες των συμμετεχόντων όταν χώρισαν οι γονείς τους ήταν από 5 έως 13 ετών. Ακόμα οι περισσότεροι συμμετέχοντες δήλωσαν ότι οι συνθήκες διαβίωσης του ήταν καλές. Η μητέρα τους κατά κύριο λόγο ήταν δίπλα τους και του βοηθούσε σε όλους τους τομείς της ζωής τους. Ενώ ο πατέρας τους στις περισσότερες περιπτώσεις τα πρώτα χρόνια ήταν απών. Ενώ μόνο δύο συμμετέχοντες δήλωσαν ότι ο πατέρας του ήταν πάντα δίπλα τους και ένιωθαν ότι είχαν επικοδομητική σχέση. Και η συμμετέχουσα όπου ο πατέρας της παρόλο που η ζωή της κυλούσε κανονικά ένιωθε έντονη θλίψη και θυμό.

Άνδρας 18 ετών *«Συνθήκες διαβίωσης είναι πολύ καλές. Ο πατέρας μου έρχεται μέρα με την μέρα , συζητάμε το τι με προβληματίζει, και γενικά μπορώ να πω ότι δεν ένοιωσα σχεδόν καθόλου την απώλεια του από το σπίτι.»*

Άνδρας 19 ετών *«Μπορώ να πω ότι τα πράγματα ήταν κάπως ήρεμα. Σε αυτό βοήθησε όλη η οικογένεια και όλα τα συγγενικά μου πρόσωπα. Η σχέση του πατέρα μου δεν ήταν τυπική αλλά πιο πολύ επικοδομητική»*

Άνδρας 20 ετών *«Ήταν μέτριες προς καλές»*

Άνδρας 24 ετών *«Οι συνθήκες έπειτα κύλησαν μπορώ να πω κανονικά, σε όλα τα μνημόσυνα όλη η οικογένεια ήταν δίπλα μου , υπήρχε ειλικρίνεια και απόλυτη ανταπόκριση. Ήμουνα λίγο ανήσυχη, και είχα κλειστεί λίγο στον εαυτό μου.»*

Όμως υπήρξαν και οι συμμετέχοντες που δήλωσαν ότι οι συνθήκες διαβίωσης το διάστημα που έμεναν με ένα από τους δύο γονείς δεν ήταν και τόσο καλές. Αφού έχουν αρκετά αρνητικά συναισθήματα στην αρχή και αναρωτιόντουσαν γιατί αποχώρησε ο ένας γονέας. Επίσης η μητέρα του ενός συμμετέχοντα δούλευε πολλές

ώρες με συνέπεια να μένει πολλές ώρες με τους παππούδες του και να μην βλέπει την μητέρα του, ενώ ο πατέρας του ήταν τελείως απών. Και τέλος, ένας από τους συμμετέχοντες δήλωσε ότι ένιωθε άσχημα διότι υπήρχε το στίγμα ότι ήταν παιδί χωρισμένων γονιών.

Άνδρας 24 ετών «Έχω αρκετά αρνητικά συναισθήματα στην αρχή και αναρωτιόμουν γιατί αποχώρησε»

Άνδρας 22 ετών «Η μητέρα μου όταν χώρισαν οι δικοί μου δούλευε πολλές ώρες, δηλαδή εγώ ουσιαστικά δεν την έβλεπα καθόλου, το βίωσα ποιο πολύ με τους παππούδες μου δηλαδή ουσιαστικά»

Γυναίκα 24 ετών «Υπήρχαν συγγενείς, υπήρχαν φίλοι, σαφώς όμως υπάρχει κι ένα στίγμα ότι είναι τα παιδιά των χωρισμένων γονέων κι αυτό πάντα σε κάνει να νιώθεις άσχημα.»

Μετά τον χωρισμό των γονιών τους οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες που πέρασαν ευχάριστα παιδικά και εφηβικά χρόνια, δήλωσαν ότι για κάποιο χρονικό διάστημα πέρασαν ένα άγχος, κλείστηκαν στον εαυτό τους και είχαν πολλά νεύρα. Ενώ ο πατέρας ήταν λιγότερο υποστηρικτικός σε σχέση με την μητέρα των παιδιών μετά τον χωρισμό των γονέων τους.

Φοιτητής, 22 ετών «Μετά στα δεκατρία μου σταμάτησα το κολυμβητήριο κι άρχισα να κλείνομαι ποιο πολύ στον εαυτό μου, δεν έβγαينا καθόλου από το σπίτι κι για κάποιο διάστημα περίπου έξι μήνες γενικά είχα πολλά νεύρα αυτό το διάστημα, τσακωνόμουν με την μητέρα μου, με τους φίλους μου, στο σχολείο δεν πήγαινα, γενικά ήμουν πολύ κλεισμένος στον εαυτό μου»

Φοιτήτρια, 24 ετών «ο πατέρας μου δεν ενδιαφερόταν κι τόσο πολύ για μένα, άλλα δεν ήταν κι απών από την ζωή μου, ήταν γενικώς κοντά μου κι σε μένα κι στα αδέρφια μου. Δεν είχε φύγει από την ζωή μου τελείως, κρατήσαμε καλές σχέσεις ακόμη κι όταν χώρισε με την μητέρα μου, γιατί έδειχνα σε κάποιον βαθμό να νοιάζεται για μας»

Οι σχέσεις των παιδιών με τον γονέα που δεν έμεναν μαζί

Από την παρούσα έρευνα προέκυψε ότι οι περισσότεροι συμμετέχοντες έχουν καλές σχέσεις τώρα, ενώ τον πρώτο καιρό του χωρισμού άλλοι δήλωσαν ότι είχαν και άλλοι όχι.

Άνδρας 24 ετών, «Η σχέση του πατέρα μου δεν ήταν τυπική αλλά πιο πολύ επικοδομητική.»

Άνδρας 18 ετών «Ο πατέρας μου έρχεται μέρα με την μέρα , συζητάμε το τι με προβληματίζει, και γενικά μπορώ να πω ότι δεν ένοιωσα σχεδόν καθόλου την απώλεια του από το σπίτι. Αυτό βοήθησε στο ότι ο πατέρας είχε και την οικονομική άνεση αλλά και αρκετό χρόνο να ασχοληθεί μαζί μου.»

Ενώ υπήρχαν και οι συμμετέχοντες όπου η στέρηση την γονεϊκής επαφής έχει επηρεάσει την εξέλιξη του παιδιού. Αφού ο συγκεκριμένος γονέας είναι αδιάφορος και αμέτοχος στην ανατροφή του παιδιού.

Άνδρας 22 ετών «Λοιπόν με τον πατέρα μου, δεν έχουμε επαφές, από την στιγμή που δεν μας συμπεριφερόταν σωστά και δεν μας έδειχνε αγάπη, δεν προσπαθήσαμε να έχουμε επαφές, ούτε τον αναζητήσαμε, όποτε τον χρειαζόμασταν δεν ήταν κοντά μας, δεν μου έλλειψε καθόλου, δεν προσπάθησα ποτέ να έχουμε σχέσεις γιατί δεν είχα κι τις καλύτερες αναμνήσεις, από τότε που ήμουν μικρός»

Άνδρας 24 ετών «ο πατέρας μου σπάνια έπαιρνε τηλέφωνο δεν τον ενδιέφερε να έχουμε καλές σχέσεις αυτό ήταν το άσχημο».

Γ. Αντιμετώπιση αυτών των γεγονότων υποστηρικτικά δίκτυα

Από την έρευνα προέκυψε ότι η περισσότεροι των συνεντευξιζόμενων αντιμετώπισαν δυσκολίες μετά τον χωρισμό των γονιών τους. Μερικοί συμμετέχοντες ανέφεραν οικονομικά προβλήματα και διαβίωσης. Άλλοι συμμετέχοντες δήλωσαν ότι η απουσία της γονικής υποστήριξής είχε αρνητικές συνέπειες στην ψυχολογία τους και ένας συμμετέχοντας δήλωσε ότι η απουσία του ενός γονέα τον επηρέασε και στην επίδοση του στις σχολικές δραστηριότητες.

Άνδρας 19 ετών «Κλείστηκα πολύ στον εαυτό μου, έκανα απουσίες από το σχολείο , ήμουν και λίγο κακομαθημένος. Επίσης έπαιζα θέατρο για πονόκοιλοι για να έχω περισσότερη σημασία.»

Άνδρας 20 ετών «Η αντιμετώπιση των άλλων με ενοχλούσε, όταν έπαιζα ποδόσφαιρο μόνο ο παππούς μου ερχόταν να με παρακολουθήσει, όχι οι γονείς μου, αντιμετώπιζα πρόβλημα χρημάτων, όσο μεγαλύτερα χρειαζόμουν περισσότερα χρήματα και δεν τα είχα.»

Γυναίκα 25 ετών «Όσες φορές χρειάστηκα τον πατέρα μου δεν ήταν εκεί και έβλεπα τους συμμαθητές μου να έρχονται μαζί με τους γονείς τους στο σχολείο τα πρωινά και ο δικός μου γονιός δεν ήταν εκεί»

Ενώ υπήρξαν και οι συμμετέχοντες, όπου δεν αντιμετώπισαν δυσκολίες από τον χωρισμό των γονιών τους. Διότι τους βοήθησαν οι γονείς με επισκέψεις σε κάποιον ειδικό, διότι δεν είχαν οικονομικά προβλήματα και γιατί ήταν μικρή σε ηλικία για να αντιμετωπίσουν κάποια δυσκολία.

Γυναίκα 24 ετών, *«Με βοήθησαν πολύ κι οι γονείς μου, ήταν πάντα κοντά μου η μητέρα μου κι φρόντιζε να μην μου λείπει κάτι κι κυρίως κάποια δομή, κάποιιο επαγγελματίες που είχα επισκεφτεί κι με τους οποίους συζητούσαμε κι με στηρίζανε, η αλήθεια είναι στην αρχή δεν ήμουν κι πολύ θετική να τους επισκεφτώ, άλλα με τον καιρό τους εμπιστεύτηκα κι οι συναντήσεις μαζί τους με έκαναν πολύ καλό, ένιωσα πολύ καλύτερα όταν είχα τελείωση της επισκέψεις.»*

Γυναίκα 25 ετών *«Οικονομικά προβλήματα δεν αντιμετωπίσαμε, ο πατέρας μου είχε μία καλή δουλειά με καλά χρήματα. Ψυχολογικά πάλι ήμουνα μικρή για να πω ότι θα το καταλάβαινα ότι θα είχα κάποιο πρόβλημα, μπορεί στην πορεία να έβγαιναν κάτι, εκείνη την στιγμή ήμουν μικρή κι δεν είχα τέτοιο πρόβλημα.»*

Οι ερωτούμενοι δήλωσαν ότι η σχέση τους με το οικογενειακό και φιλικό περιβάλλον ήταν πολύ καλές. Τους στήριξαν τόσο οι παππούδες και οι γιαγιάδες όσο και η κοινωνία. Καθώς επίσης όλοι οι συμμετέχοντες δήλωσαν ότι δεν αντιμετώπιζαν κάποιο πρόβλημα στιγματισμού από τους συμμαθητές τους.

Άνδρας 22 ετών *«Οι παππούδες μου ήταν πάντα πολύ κοντά μου κι έδειχναν να με αγαπούν πολύ. Όταν αναγκάστηκε η μητέρα μου να δουλεύει δύο δουλείες ταυτόχρονα για να τα βγάλουμε πέρα, πήγαινα πολλές ώρες στους παππούδες μου με βοηθούσαν στα μαθήματα, μου έλεγαν ιστορίες για να γελάσουμε κι να αισθανθώ ποιο όμορφα κι το*

απόγευμα βγαίναμε μαζί βόλτες, βοήθησαν κι χρηματικά αρκετά στα έξοδα του σπιτιού, ιδίως το πρώτο εξάμηνο πλήρωναν κάποια νοίκια κι έδιναν κι εμένα κάποια χρήματα που χρειαζόμουννα.»

Γυναίκα 25 ετών «Πολύ καλές, έχω επαφές και με το οικογενειακό περιβάλλον της μητέρας μου έχουμε κρατήσει μια επαφή, έχω και φίλους στην ζωή μου πολύ καλούς τους έχω επιλέξει περνάω ευχάριστα και δεν επηρεάζει κάπου ότι ήμουναι παιδί χωρισμένων γονέων ούτε από την δική τους πλευρά, ούτε από την δικιά μου.»

Άνδρας 24 ετών «Πολύ καλή αντιμετώπιση από την κοινωνία εφόσον οι διαζευγμένοι γονείς είναι συχνό φαινόμενο στην σημερινή εποχή. Καμία διαφορά δεν μας χωρίζει με τους ανθρώπους γύρω μου, πολύ φιλικές σχέσεις»

Άνδρας 20 ετών «Οι συμμαθητές μου δεν με αντιμετώπισαν ποτέ με στιγματισμό, ήταν πάντα κοντά μου οι φίλοι μου, δεν ένιωσα κάποιο είδος ρατσισμού, είχα πολύ καλούς φίλους που μπορούσα να μοιραστώ μαζί τους κι ευχάριστα κι δυσάρεστα πράγματα και τους ένιωθα δίπλα μου και τους εμπιστευόμουναι»

Μόνο ένας συμμετέχοντας ένιωσε ότι τον λυπούνται διότι ήταν παιδί χωρισμένων γονιών, ενώ στην πορεία κατάλαβε ότι αυτοί που ήθελαν να βοηθήσουν δεν το έκαναν από λύπηση αλλά από αγάπη και ενδιαφέρον.

Άνδρας 20 ετών «Ένοιωθα ότι με λυπούνται, και εγώ δεν το ήθελα γιατί δεν έφταιγα εγώ για τον χωρισμό . Μετά ένιωθα ότι τα άτομα που θέλουν να βοηθήσουν ήταν δίπλα μου και δεν το έκαναν για λύπηση. Ήμουν περήφανος ως άνθρωπος δεν ήθελα να νιώθω την λύπηση»

Ακόμα οι περισσότεροι συνεντευξιαζόμενοι δήλωσαν ότι αντιμετώπισαν δυσκολίες μετά το χωρισμό των γονιών τους, αλλά ήταν κυρίως ψυχολογικές, αλλά και κάποιοι δήλωσαν και οικονομικές δυσκολίες. Κάποιοι από τους συμμετέχοντες απομακρύνθηκαν από τους φίλους τους και σταμάτησαν κάποιες εξωσχολικές δραστηριότητες.

Άνδρας 20 ετών «Πολλές φορές ένιωθα μόνος, έβλεπα τους συμμαθητές μου να έχουν τον πατέρα τους στους βαθμούς, να έρχονται μαζί στο σχολείο και εγώ πήγαινα πάντα με την μητέρα μου, αρκετές φορές καθόμουνα στο δωμάτιο μου μόνος μου και δεν έτρωγα τίποτα, με τους φίλους μου δεν έβγαινα βόλτα, όταν όμως μεγάλωσα λίγο κι συνειδητοποίησα ότι ο πατέρα μου είχε φύγει από την ζωή μας, ήταν καλύτερα τα πράγματα, άρχισα να καταλαβαίνω ότι η συμπεριφορά του είναι υπεύθυνη για όλοι την κατάσταση κι για αυτό χώρισαν.»

Άνδρας 22 ετών «Ναι, κοιτάζτε γενικότερα η κατάσταση μετά τον χωρισμό ήταν πολύ δύσκολη, ειδικά για την μητέρα μου η οποία κι καταπιεσμένη από όλη αυτήν την κατάσταση με τον πατέρα μου και έχοντας κι οικονομικά προβλήματα ξεκίνησε να κάνει δυο δουλείες, εγώ σταμάτησα τις δραστηριότητες που σας είχα πει, σταμάτησα το ποδόσφαιρο, σταμάτησα το μπάσκετ, γενικότερα εξωσχολικές δραστηριότητες σταμάτησα γιατί δεν υπήρχε οικονομική δυνατότητα»

Αλλά μερικοί από τους συμμετέχοντες δεν ένιωσαν ιδιαίτερες δυσκολίες, είτε επειδή είχαν την υποστήριξη από το οικογενειακό τους περιβάλλον είτε από τον κοινωνικό τους περίγυρο.

Γυναίκα 22 ετών «Όλοι με φρόντιζαν όχι όμως υπερβολικά για να μην ξεφύγουν, δεν με καλόπιαναν, ήταν όλοι τους άψογη και τους συγχαίρω για αυτό. Είναι πολύ δυνατό το συναίσθημα να νοιώθεις γύρω σου άτομα και να σε βοηθούν να προχωρήσεις.»

Γυναίκα 22 ετών «Όλοι με φρόντιζαν όχι όμως υπερβολικά για να μην ξεφύγουν, δεν με καλόπιαναν, ήταν όλοι τους άψογη και τους συγχαίρω για αυτό. Είναι πολύ δυνατό το συναίσθημα να νοιώθεις γύρω σου άτομα και να σε βοηθούν να προχωρήσεις.»

Δ. Προσδοκίες και σκέψεις σήμερα μετά τα γεγονότα/ δυσκολίες

Όλοι οι συμμετέχοντες συμβουλεύουν τα παιδιά των μονογονεϊκών οικογενειών να μην αφήνουν να επηρεάζεται η ψυχολογία τους, να μην στεναχωριούνται και να κοιτάνε μπροστά. Το ότι χωρίστηκε η οικογένεια στα δύο αυτό δεν σημαίνει ότι οι γονείς τους δεν το αγαπούν και δεν νοιάζονται για αυτό. Τέλος σε καμία περίπτωση να μην αισθάνονται ενοχές τα παιδιά των μονογονεϊκών οικογενειών διότι δεν ευθύνονται αυτά.

Άνδρας 20 ετών «Να μην στενοχωριέται για την κατάσταση που δημιουργείτε όταν χωρίζουν οι γονείς, τα παιδιά δεν είναι υπεύθυνα για αυτό το γεγονός, να είναι δυνατό και να σκέφτεται αισιόδοξα.»

Γυναίκα 24 ετών «Θα του έλεγα να είναι πάντα ο εαυτό του, να ξέρει πως οι γονείς του το αγαπάνε έτσι κι αλλιώς και να μην φοβάται πως επειδή η οικογένεια τυπικά έχει κοπεί στα δύο ότι θα χαθεί η οικογένεια ή ότι θα χαθεί το ίδιο. Να στηρίζεται στον εαυτό του και να συνεχίσει να αγαπά τον εαυτό του, γιατί δεν ευθύνεται το παιδί για τίποτα»

Άνδρας 20 ετών «*Να μην στενοχωριέται για την κατάσταση που δημιουργείτε όταν χωρίζουν οι γονείς, τα παιδιά δεν είναι υπεύθυνα για αυτό το γεγονός, να είναι δυνατό και να σκέφτεται αισιόδοξα.*»

Οι φιλοδοξίες που έχουν οι συμμετέχοντες για το μέλλον τους είναι είτε να αποφοιτήσουν από την σχολή τους, είτε να έχουν επαγγελματική αποκατάσταση. Ακόμα οι συμμετέχοντες δήλωσαν ότι όταν κάνουν οικογένεια θα φροντίσουν να είναι δίπλα στα παιδιά τους και τον/την σύντροφό τους και δεν θα κάνουν τα ίδια λάθη που έκαναν οι γονείς τους.

Άνδρας 20 ετών «*Να έχω μια καλή δουλειά, να βοηθήσω τους δικούς μου και θέλω να γίνω μεγάλος, με μιαν οικογένεια αξιοπρεπές*»

Άνδρας 22 ετών «*Θα ήθελα να τελειώσω την σχολή μου κι να ασχοληθώ πάνω στο αντικείμενο που έχω επιλέξει τις πληροφορικής. Επίσης αν τύχει κι κάνω οικογένεια σίγουρα δεν θα ήθελα να επαναλάβω τα λάθη του πατέρα μου, οπότε θα ήθελα να είμαι ποιο κοντά στα παιδιά μου, να τα φροντίζω κι να φροντίζω την γυναίκα μου, δεν θέλω σε καμία περίπτωση να παραμελήσω την οικογένεια μου όπως έκανε ο δικός μου πατέρας, ώστε να φτάσει το παιδί στο σημείο να μεγαλώνει μόνος του χωρίς πατρική φροντίδα*»

Άνδρας 24 ετών «*Να προσπαθώ να βελτιώνομαι καθημερινά και να εκπληρώσω τους στόχους μου και τα όνειρα μου*»

Κεφάλαιο 8: Συζήτηση

Ο σκοπός αυτής της έρευνας ήταν να διερευνήσει τις εμπειρίες που βίωσαν ενήλικες από 18-25 ετών ως παιδιά ή έφηβοι μονογονεϊκών οικογενειών και των κοινωνικών παραγόντων που μπορεί να τους επηρέασαν.

Η μονογονεϊκή οικογένεια προσδιορίζεται στα πλαίσια της γονεϊκής σχέσης (Μουσούρου, 2002). Η κατάσταση της σχέσης ανάμεσα στο μόνο γονέα και το παιδί είναι και αυτή που καθορίζει τις σκέψεις και τις αντιλήψεις των παιδιών των μονογονεϊκών οικογενειών. Έτσι, από την έρευνα προέκυψε ότι οι περισσότεροι συμμετέχοντες πέρασαν τα παιδικά και εφηβικά τους χρόνια χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα. Σε αυτό το γεγονός συντέλεσε η μητέρα των παιδιών καθώς διότι ήταν υποστηρικτική στο παιδί, δεν κακολογούσε τον πατέρα του παιδιού. Άλλωστε οι μόνες μητέρες τείνουν να αναλαμβάνουν τον γονικό ρόλο του φροντιστή σε μονογονεϊκά νοικοκυριά (Nelson, 2006), ενώ ακόμα και όταν αναλαμβάνουν τους διπλούς γονικούς ρόλους της ανύπαντρης μητρότητας συμμετέχουν σε φανταστικά παιχνίδια, να τραγουδούν και να παίζουν απαλά και ήρεμα παιχνίδια με τα παιδιά, ακόμη και όταν αναλαμβάνουν τους διπλούς γονικούς ρόλους της ανύπαντρης μητρότητας (Nelson 2006; Dufur et al., 2010).

Ακόμα, μετά τον χωρισμό των γονιών τους οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες που πέρασαν ευχάριστα παιδικά και εφηβικά χρόνια, δήλωσαν ότι για κάποιο χρονικό διάστημα πέρασαν ένα άγχος, κλείστηκαν στον εαυτό τους και είχαν πολλά νεύρα. Σε αυτό μπορεί να συντελέσει κατά κύριο λόγο με το γεγονός πως εάν οι ανύπαντρες μητέρες βιώνουν τη μονογονεϊκότητα μέσα σε μία διαρκή κατάσταση άγχους, καθώς καλούνται να αντιμετωπίσουν αρκετά στρεσογόνες καταστάσεις που

έχουν να κάνουν με ζητήματα οικονομικής φύσης (Ciabattari, 2007; Nomagutchi, 2012), αλλά και ισορροπίας ανάμεσα στην οικογενειακή και επαγγελματική ζωή (Ciabattari, 2007; Corcoran et al., 2000). Στις περιπτώσεις μόνων πατέρων το στρεσογόνο περιβάλλον αναπτύσσεται από τη δυσκολία που αντιμετωπίζει ο μόνος πατέρας να προσαρμοστεί στη νέα πραγματικότητα (Coles, 2002; Hamer & Marchioro 2002; Coles, 2009). Ενώ ο πατέρας ήταν λιγότερο υποστηρικτικός σε σχέση με την μητέρα των παιδιών μετά τον χωρισμό των γονέων τους, γεγονός που υποστηρίζεται και από την έρευνα των Dufur et al. (2010), όπου διαπιστώθηκε πως οι μόνιμοι πατέρες τείνουν να είναι λιγότερο στοργικοί, πιο αυστηροί στις καθημερινές ρουτίνες, και λιγότερο ανεκτικοί στις τεχνικές πειθαρχίας τους.

Από την έρευνα προέκυψε ότι οι συνεντευξιαζόμενοι αντιμετώπισαν δυσκολίες μετά τον χωρισμό των γονιών τους. Μερικοί συμμετέχοντες ανέφεραν οικονομικά προβλήματα και διαβίωσης. Πράγματι, οι πρωταρχικοί μηχανισμοί που πιστεύεται ότι συνδέουν τις εμπειρίες της οικογενειακής δομής με την ανάπτυξη των παιδιών είναι οι οικονομικοί πόροι, ο γονικός χρόνος, η προσοχή, και οι οικογενειακές συγκρούσεις και άγχος (Amato, 2005). Άλλοι συμμετέχοντες δήλωσαν ότι ο γονέας ήταν απών από την ζωή του παιδιού και αυτό τους δημιούργησε ψυχολογικά προβλήματα και κλείστηκαν περισσότερο στον εαυτό τους. Ενώ υπήρξαν και οι συμμετέχοντες, όπου δεν αντιμετώπισαν δυσκολίες από τον χωρισμό των γονιών τους, διότι τους βοήθησαν οι γονείς με επισκέψεις σε κάποιον ειδικό, διότι δεν είχαν οικονομικά προβλήματα και γιατί ήταν μικρή σε ηλικία για να αντιμετωπίσουν κάποια δυσκολία. Ακόμα οι περισσότεροι συμμετέχοντες δήλωσαν ότι η σχέση τους με το οικογενειακό και φιλικό περιβάλλον ήταν πολύ καλές. Τους στήριξαν τόσο οι παππούδες και οι γιαγιάδες όσο και η κοινωνία. Άλλωστε ένας πολύ σημαντικός

παράγοντας της ομαλής ανάπτυξης και εξέλιξης του παιδιού, μεταξύ άλλων είναι και ο βαθμός στον οποίο η οικογένεια και το φιλικό περιβάλλον της μητέρας μπορεί να την υποστηρίξει (Harkness et al., 2019). Επίσης, αρκετοί από τους συμμετέχοντες τόνισαν πως δεν αντιμετώπισαν φαινόμενα στιγματισμού στο σχολικό τους περιβάλλον. Όταν οι γονείς και οι εκπαιδευτικοί συνεργάζονται είναι σε θέση να κάνουν τη διαφορά στη ζωή ενός παιδιού και να βελτιώσουν την ποιότητα της ζωής του (Noguera, 2004). Η κατανόηση του τρόπου συνεργασίας ανάμεσα σε εκπαιδευτικούς, μαθητές και γονείς από διαφορετικές οικογενειακές δομές είναι επίσης απαραίτητη για την προώθηση ενός φιλόξενου περιβάλλοντος για τις οικογένειες. Για αυτόν τον λόγο, η εκπαίδευση του προσωπικού για την προετοιμασία μίας τέτοιας συνεργασίας είναι ιδιαίτερα σημαντική (Lopez del Bosque, 2010).

Οι συμμετέχοντες συμβουλεύουν τα παιδιά των μονογονεϊκών οικογενειών να μην αφήνουν να επηρεάζεται η ψυχολογία τους, να μην στεναχωριούνται και να κοιτάνε μπροστά. Το ότι χωρίστηκε η οικογένεια στα δύο αυτό δεν σημαίνει ότι οι γονείς τους δεν το αγαπούν και δεν νοιάζονται για αυτό. Τέλος σε καμία περίπτωση να μην αισθάνονται ενοχές τα παιδιά των μονογονεϊκών οικογενειών διότι δεν ευθύνονται αυτά. Και οι φιλοδοξίες των συμμετεχόντων για το μέλλον τους είναι είτε να αποφοιτήσουν από την σχολή τους, είτε να έχουν επαγγελματική αποκατάσταση. Στα παραπάνω βέβαια πολύ σημαντικό ρόλο μπορεί να διαδραματίσει η ομαλή κοινωνική ένταξη των παιδιών μονογονεϊκών οικογενειών μέσα από τη βοήθεια διαφόρων πηγών κοινωνικής υποστήριξης (Pong et al., 2005; Βενιέρης, 2015). Άλλωστε από την έρευνα έχει αποδειχτεί πως χώρες με προγράμματα τα οποία είχαν ως στόχο να αναπτύξουν ένα δίκτυο προστασίας γύρω από τις μονογονεϊκές

οικογένειες κατάφεραν να κλείσουν το χάσμα ανάμεσα σε αυτές και τις οικογένειες με δύο γονείς (Pong et al., 2005).

Κεφάλαιο 9: Συμπεράσματα

Η μονογονεϊκή οικογένεια είναι μία κοινωνική κατάσταση, η οποία σε πολλές περιπτώσεις μπορεί να έχει αρνητικές επιπτώσεις στη ζωή ενός παιδιού. Η δημιουργία μίας μονογονεϊκής οικογένειας μπορεί να είναι αποτέλεσμα διαφόρων παραγόντων, με ορισμένους από αυτούς να αφορούν σε δυσάρεστες περιπτώσεις όπως η βία και ο αλκοολισμός. Στις περιπτώσεις που η μονογονεϊκή οικογένεια προκύπτει από αναγκαστικά δεδομένα θεωρείται σημαντικό να υπάρχει αντικατάσταση του απόντος γονιού, με ένα θετικό πρότυπο, το οποίο θα καταφέρει να καλλιεργήσει σωστή επικοινωνία με το παιδί. Ωστόσο, το κενό που θα δημιουργηθεί στο παιδί λόγω της απώλειας, θα παραμείνει το ίδιο, αλλά σταδιακά θα αντιληφθεί τη σημασία των δύο προτύπων στη ζωή του.

Είναι σημαντικό να γίνει αντιληπτό πως τα παιδιά δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται ως αντικείμενα, και καλό είναι να στηρίζονται ώστε να συνειδητοποιήσουν από νωρίς την πραγματικότητα. Τα παιδιά είναι σε θέση να συνειδητοποιήσουν από μικρή ηλικία την οικογενειακή τους κατάσταση, και συχνά καθώς μεγαλώνουν καλούνται να αντιμετωπίσουν αρνητικές πτυχές της συμπεριφοράς τους. Ως εκ τούτου, καλό είναι οι γονείς να πράττουν ότι είναι δυνατόν προκειμένου να διασφαλίζουν την υγιή ανάπτυξη των παιδιών τους. Επιπρόσθετα, είναι πολύ σημαντικό, στις περιπτώσεις των μονογονεϊκών οικογενειών, θεσμοί και κοινωνία να τις φροντίζουν και να τις στηρίζουν.

Κεφάλαιο 10:Προτάσεις

Μέσα από την έρευνα που υλοποιήθηκε προέκυψε η ανάγκη να αναφέρουμε κάποιες προτάσεις τόσο σε κοινωνικό, όσο και ατομικό επίπεδο, ώστε τα παιδιά μονογονεϊκών οικογενειών να μη βιώνουν κοινωνική απομόνωση και να υπάρξει μια ομαλή κοινωνική ενσωμάτωση. Ως εκ τούτου:

- Είναι σημαντικό να εξετάσουν οι αρμόδιοι φορείς τους τρόπους ενημέρωσης και στήριξης των μονογονεϊκών οικογενειών.

- Για τις περιπτώσεις των μονών γονέων και τις δυσκολίες στο επαγγελματικό και οικονομικό επίπεδο προτείνεται η θεσμοθέτηση επιπρόσθετων προγραμμάτων, καθώς η διασφάλιση ικανοποιητικών συνθηκών διαβίωσης, θα διαμορφώσει και ανάλογα βιώματα για τα παιδιά.

- Ενίσχυση μέσα από προγράμματα προσαρμογής της οικογένειας στις σύγχρονες τάσεις, άλλα και τις αλλαγές που υφίσταται η κοινωνία.

- Να δοθεί σημασία στις διεργασίες της λειτουργίας της οικογένειας και ιδιαίτερα της ψυχικής υγείας κατά την περίοδο της μετάβασης στη μονογονεϊκότητα, σε περιπτώσεις διαζυγίου, μέσα από παρεμβάσεις της κοινωνικής εργασίας πριν, κατά την διάρκεια και μετά.

- Ψυχολογική υποστήριξη μέσω ειδικών συμβουλευτικών υπηρεσιών προκειμένου να προληφθεί η ατομική και οικογενειακή αποδιοργάνωση, άλλα και να υπάρξει προστασία των μελών της οικογένειας.

- Εκπαίδευση και ενημέρωση των γονέων και ιδιαίτερα των άγαμων για την ιδιαιτερότητα των ψυχολογικών τους αναγκών, αυτών και των παιδιών τους.

- Κοινωνική παρέμβαση για υποστήριξη και εκπαίδευση των γονέων και των παιδιών προκειμένου να αναπτύξουν ικανοποιητικές διαπροσωπικές σχέσεις, να μάθουν να συμμορφώνονται στους κοινωνικούς κανόνες και να ελέγχουν την συμπεριφορά τους.

- Θεσμοθέτηση οργανικών θέσεων ειδικών κοινωνικών λειτουργών και ψυχολόγων στα σχολεία όλων των βαθμίδων.

- Συνεργασία κοινωνικών λειτουργών με εκπαιδευτικούς και ψυχολόγους στα σχολεία για την αντιμετώπιση των προβλημάτων των παιδιών που προέρχονται από μονογονεϊκή οικογένεια.

- Ανάπτυξη και ενίσχυση φορέων σε τοπικό επίπεδο, με σκοπό πιο εύκολη προσέγγιση μονογονεϊκών οικογενειών.

Βιβλιογραφία

Ελληνική

- Βενιέρης Δ. (2015). *Κοινωνική Πολιτική. Έννοιες και Σχέσεις*. Αθήνα: Τόπος.
- Δημοπούλου-Λαγωνίκα, Μ. (2006). *Μεθοδολογία Κοινωνικής Εργασίας, Μοντέλα Παρέμβασης*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Καλλινικάκη, Θ. (2008). *Κοινωνική Εργασία Εισαγωγή στη θεωρία και στην πρακτική της Κοινωνικής Εργασίας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κατάκη, Δ.Χ. (1984). *Οι τρεις Ταυτότητες της Ελληνικής Οικογένειας*. Αθήνα: Κέδρος.
- Κογκίδου Δ. (1995). *Μονογονεϊκές Οικογένειες*. Αθήνα: Νέα Σύνορα.
- Κυριαζή, Ν. (2011). *Η κοινωνιολογική έρευνα*. Αθήνα: Πεδίο.
- Μαράτου-Αλιπράντη, Λ. (2002). *Διακρατικός Οδηγός για τη μονογονεϊκότητα*. Αθήνα: Κέντρο Ερευνών για θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ).
- Μουζακίτης, Χ. (1993). Κοινωνική Εργασία με Οικογένεια ή Οικογενειακή Θεραπεία στην Κοινωνική Εργασία. *Εκλογή*, 31.
- Μουσούρου, Λ.Μ. (2002). *Κοινωνιολογία σύγχρονης οικογένειας*. Αθήνα: Gutenberg.
- Νόβα-Καλτσούνη, Χ. (1999). *Κοινωνικοποίηση. Η Γένεση του Κοινωνικού Υποκειμένου*. Αθήνα: Gutenberg.
- Παπαδάτου, Δ. (1990). Το παιδί αντιμέτωπο με το θάνατο και το πένθος στην οικογένεια. Στο Σ. Τσίτουρα (επιμ.). *Φροντίδα για την οικογένεια*. Αθήνα: Ελληνική

Εταιρεία Κοινωνικής Παιδιατρικής και Προαγωγής της Υγείας Ελληνική Εταιρεία Πρόληψης της Κακοποίησης και Παραμέλησης των Παιδιών.

Παπαϊωάννου, Κ. (2000). *Παιδιά-Γονείς Κοινωνικοί Λειτουργοί*. Αθήνα: Έλλην.

Παπακωνσταντίνου, Α. (2011). *Συμβουλευτική και Πολυπολιτισμική Συμβουλευτική στο δημοτικό σχολείο: οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών*. Πανεπιστήμιο Πατρών.

Παπαχρήστου, Κ.Θ. (2005). *Εγχειρίδιο Οικογενειακού Δικαίου*. Αθήνα: Σάκκουλας.

Πλιόγκου, Β. (2006). Το δικαίωμα στην οικογένεια για τα εκτός γάμου παιδιά. Στοιχεία για τη σύγχρονη ελληνική κοινωνική πραγματικότητα και τις ισχύουσες νομοθετικές διατάξεις. Στο Μ. Λουμάκου & Λ. Μπεζέ (επιμ.). *Το Παιδί και τα Δικαιώματά του*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 147-159.

Ρήγα, Α. (2012). *Η οικογένεια στην Ελλάδα σήμερα*. Αθήνα: Πεδίο.

Σταθόπουλος, Π. (2005). *Κοινωνική Πρόνοια: Ιστορική εξέλιξη - Νέες κατευθύνσεις*. Αθήνα: Παπαζήση.

Τσιαντής, Ι. (1990). Οικογένεια σε κρίση. Στο Σ. Τσίτουρα (επιμ.). *Φροντίδα για την οικογένεια*. Αθήνα: Ελληνική Εταιρεία Κοινωνικής Παιδιατρικής και Προαγωγής της Υγείας Ελληνική Εταιρεία Πρόληψης της Κακοποίησης και Παραμέλησης των Παιδιών, 59-71.

Φίλιας, Β. (1994). *Εισαγωγή στη μεθοδολογία και τις τεχνικές των κοινωνικών ερευνών*. Αθήνα: GUTENBERG.

Ξενόγλωση

Agate, S.T. & Covey, C.D. (2007). Family camps: An overview of benefits and issues of camps and programs for families. *Child and Adolescent Psychiatric Clinic of North America, 16*, 921-937.

Amato, P. & Keith, B. (2000). Parental divorce and the well-being of children: A meta-analysis. *Psychological Bulletin, 110*, 26-46.

Amato, P.R. (2000). Diversity within Single-Parent Families. In D.H. Demo et al. (eds.). *Handbook of Family Diversity*. New York: Oxford University Press.

Amato PR. The impact of family formation change on the cognitive, social, and emotional wellbeing of the next generation. *Future of Children, 15*, 75-96.

APA (2019). *Single parenting and today's family*. American Psychiatric Association. Διαθέσιμο από: <https://www.apa.org/topics/single-parent>.

Barrett, P.M. (1996). Family Treatment of Childhood Anxiety: A Controlled Trial. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 64*, 333-342.

Berger, L.M. & McLanahan, S.S. (2015). Income, relationship quality, and parenting: Associations with child development in two-parent families. *Journal of Marriage and Family, 77*, 996-1015.

Bianchi, S.M. & Casper, L. (2000). American families. *Population Bulletin, 55*.

Biank, N.M.& Werner-Lin, A. (2011). Growing up with Grief: Revisiting the Death of a Parent over the Life Course. *OMEGA-Journal of Death and Dying, 63*, 271-290.

Bosc, P.M. et al. (2015). Defining, Characterizing and Measuring Family Farming Models. In J.-M. Sourisseau (ed.). *Family Farming and the Worlds to Come*. New York: Springer, 37-55.

Bowen, M. (1978). *Family Therapy in Clinical Practice*. London: Jason Aronson.

Bowlby, J. (1973). *Attachment and Loss: Separation: anxiety and anger*. New York: Basic Books.

Bruner, J. (1990). *The Jerusalem-Harvard lectures. Acts of meaning*. New York: Harvard University Press.

Bryman, A. (2015). *Social Research Methods*. Oxford: Oxford University Press.

Callan, S. (2014). Building a strong society requires effective family policy. *DIFI Family Research and Proceedings, 1*, 1-14.

Cappella, J.N. (1991). The Biological Origins of Automated Patterns of Human Interaction. *Communication Theory, 1*, 4-35.

Carlson, M.J. & Berger, L.M. (2013). What kids get from parents: Packages of parental involvement across complex family forms. *Social Service Review, 87*, 213-249.

Caughlin, J.P. et al. (2011). Interpersonal communication in family relationships. In M.L. Knapp & J.A. Daly (eds.), *The SAGE Handbook of interpersonal communication*. Thousand Oaks, CA: Sage, 679-714.

Chen, I.J. et al. (2018). The model of children's social adjustment under the gender-roles absence in single-parent families. *International Journal of Psychology, 1-9*.

- Christian, L. (2006). Understanding Families: Applying Family Systems Theory to Early Childhood Practice. *Young Children, 61*, 12-20.
- Ciabattari, T. (2007). Single Mothers, Social Capital, and Work-Family Conflict. *Journal of Family Issues, 28*, 34-60.
- Coles, R.L. (2002). Black Single Fathers: Choosing to Parent Full-Time. *Journal of Contemporary Ethnography, 31*, 411-439.
- Coles, R.L. (2009). Just Doing What They Gotta Do: Single Black Custodial Fathers Coping With the Stresses and Reaping the Rewards of Parenting. *Journal of Family Issues, 30*, 1311-1338.
- Corcoran, M. et al. (2000). How welfare reform is affecting women's work. *Annual Review of Sociology, 26*, 241-269.
- Dainton, M. & Zelle, E. (2005). *Applying Communication Theory for Professional Life: A Practical Introduction*. Thousand Oaks, CA: Sage
- Doucet, A. (2004). It's Almost Like I Have a Job, but I Don't Get Paid' Fathers at Home Reconfiguring Work, Care, and Masculinity. *Fathering, 2*, 277-303.
- Dufur, M. et al. (2010.). Sex Differences in Parenting Behaviors in Single-Mother and Single-Father Households. *Journal of Marriage and Family, 72*, 1092-1106.
- Enrique, J.A. et al. (2007). *An overview of family development*. *Educational Psychology Interactive*. Valdosta: Valdosta State University.

Epstein, N.B. et al. (1993). The McMaster Model View of Healthy Family Functioning. In F. Walsh (ed.). *Normal Family Processes*. New York: The Guilford Press, 138-160.

Falana, B.A. et al. (2012). Single-parent Family Structure, Psychological, Social and Cognitive Development of Children in Ekiti State. *Journal of Educational and Developmental Psychology*, 2, 158-164.

Fischer, J.L. et al. (2007). Linking family functioning to dating relationship quality via novelty-seeking and harm-avoidance personality pathways. *Journal of Social and Personal Relationships*, 24, 575-590.

Fredericks, A. et al. (1991). Working with parents: Single-Parent families: Tips for educators. *The Reading Teacher*, 44, 604-606.

Friedemann, M.L. & Andrews, M. (1990). Family Support and Child Adjustment in Single-Parent Families. *Issues in Comprehensive Pediatric Nursing*, 13, 289-301.

Garcimartin, C. (2012). Defining Familial Relations within the Law: Nuclear Family vs. Extended Family. *International Journal of the Jurisprudence of the Family*, 3, 85-109.

Gilbert, C.M. (1992). Sibling Incest A Descriptive Study of Family Dynamics. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 5, 5-9.

Hamer, J. & Marchioro, K. (2002). Becoming Custodial Dads: Exploring Parenting Among Low-Income and Working-Class African American Fathers. *Journal of Marriage and Family*, 64, 116-129.

Hanney, L.& Kozłowska, K. (2002). Healing traumatized children: Creating illustrated storybooks in family therapy. *Family Process*, 41, 37-65.

Harkness, S. et al. (2019). The Rise in Single-Mother Families and Children's Cognitive Development: Evidence From Three British Birth Cohorts. *Child Development*, 1-24.

Hiilamo, H. (2002). *Family Policy Models and Family Policy Outcomes-A Nordic Perspective*. Luxemburg Income Study, Working Paper No 290.

Krippendorff, K. (2004). *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*. Thousand Oaks: Sage.

Kunz, M. (2014). *The effects of a single parent home on a child's behavior*. Διαθέσιμο από: <http://www.livestrong.com/article/83670-effects-single-parent-home-childs>.

Landgren, K. (2005). The Protective Environment: Development Support for Child Protection. *Human Rights Quarterly*, 27, 214-248.

Lerner, P.M. & Spanier, G.B. (1978). A dynamic interactional view of child and family development. In P.M. Lerner & G.B. Spanier (eds.). *Child Influences on Marital and Family Interaction: A Life-Span Perspective*. New York: Academic Press, 1-22.

Lesthaeghe, R. (2014). The second demographic transition: a concise overview of its development. *Proc Natl Acad Sci*, 111, 18112-18115.

Letablier, M.-T. & Wall, K. (2018). Changing Lone Parenthood Patterns: New Challenges for Policy and Research. In L. Bernardi & D. Mortelmans (eds.). *Lone Parenthood in the Life Course*, New York: Springer, 29-53.

Lewis J., (2001), The Decline of the Male Breadwinner Model: Implications for Work and Care. *Social Politics*, 8, 152-169.

Lopez del Bosque, R. (2010). *Principles of Family Leadership in Education- Putting Principles Into Action*. IDRA Newsletter 37.4.

Martin, G. & Kats, V. (2003). Families and work in transition in 12 Countries, 1980–2001. *Monthly Labor Review*, 126, 3-32.

McDonald, P. (1997). Gender equity, social institutions and the future of fertility. In M.E. Cosio-Zavala (ed.). *Women and families: Evolution of the status of women as factor and consequence of changes in family dynamics*. Paris: CICRED, 13-33.

Mooney, A. et al. (2009). *Impact of Family Breakdown on Children's Well-Being Evidence Review*. London: University of London.

Muncie, J. (2008). The punitive turn in juvenile justice: Cultures of control and rights compliance in western Europe and the USA. *Youth Justice: An International Journal*, 8, 107-121.

Murati, R. (2016). Family in contemporary society. *International Journal of human Sciences*, 13, 510-513.

National Association of School Psychologists. (2010). *Model for comprehensive and integrated school psychological services*. Bethesda, MD: Author.

Neblett, N.G. (2007). Patterns of Single Mothers' Work and Welfare Use: What Matters for Children's Well-Being?. *Journal of Family Issues*, 28, 1083-1112.

Neimeyer, R.A. (2006). Complicated Grief and the Reconstruction of Meaning: Conceptual and Empirical Contributions to a Cognitive-Constructivist Model. *Clinical Psychology*, 13, 141-145.

Nelson, M.K. (2006). Single Mothers 'Do' Family. *Journal of Marriage and Family*, 68, 781-795.

Noguera, P.A. (2004). Social Capital and the Education of Immigrant Students: Categories and Generalizations. *Sociology of Education*, 77, 180-183.

Nomaguchi, K. (2012). Parenthood and Psychological Well-Being: Clarifying the Role of Child Age and Parent-Child Relationship Quality. *Social science research*, 41, 489-498.

OECD (2011). *Doing Better for Families*. Διαθέσιμο από: <https://www.oecd.org/social/soc/doingbetterforfamilies.htm>.

OECD (2020). *Family Database*. Διαθέσιμο από: <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=FAMILY>.

Olson, S.L. & Victoria, B. (1993). 'Stop the World So I Can Get off for a While': Sources of Daily Stress in the Lives of Low-Income Single Mothers of Young Children. *Family Relations*, 42, 50-56.

Olson, D. & Defrain, J. (2012). *Marriage and the family: Diversity and strengths*. London: Mayfield Pub Co.

Patterson, J.M. (2002). Understanding family resilience. *Clinical Psychology*, 58, 233-246.

Pearson, J.C. (1993). *Communication in the Family: Seeking Satisfaction in Changing Times*. London: HarperCollins College Publishers.

Peterson, R. & Green, S. (2009). *Families First-Keys to Successful Family Functioning. Family Roles*. Virginia Cooperative Extension.

Pong, S. et al. (2003). Family policies and children's school achievement in single versus two-parent families. *Journal of Marriage and Family*, 65.

Pong, S. et al. (2005). The Roles of Parenting Styles and Social Capital in the School Performance of Immigrant Asian and Hispanic Adolescents. *Social Science Quarterly*, 86, 928-950.

Prakash, A. (2015). Impacts of Divorce: Treating Children and Adolescents. *Advances in psychology research*, 103, 141-156.

Puschmann, P.& Solli, A. (2014). Household and family during urbanization and industrialization: efforts to shed new light on an old debate. *The History of the Family*, 19, 1-12.

Rodriguez, C. et al. (2017). Predicting Parent-Child Aggression Risk in Mothers and Fathers: Role of Emotion Regulation and Frustration Tolerance. *Journal of Child and Family Studies*, 26.

Rutherford, B. & Billig, S. (1995). Parent, family, and community involvement in the middle grades. *Phi Delta Kappan*, 77, 64-68.

Schonfeld, D.J.& Quackenbush, M. (2009). *After a Loved One Dies-How Children Grieve And how parents and other adults can support them*. New York.

Sharma, R. (2013). The Family and Family Structure Classification Redefined for the Current Times. *Journal of Family Medicine and Primary Care*, 2, 306-310.

Shimanoff, S.B. (1985). Expressing Emotions in Words: Verbal Patterns of Interaction. *Journal of Communication*, 35, 16-31.

Simmons, T. & O'Neil, G. (2001). *Households and Families: 2000. Census 2000 Brief*. Washington.

Skubiejute, G. (2019). Children in Single Mother Families: Outcomes of Social Construction and Policy Design of Single Mother Families. *PEOPLE: International Journal of Social Sciences*, 5, 643-661.

Smith, S.R. et al. (2009). *Exploring Family Theories*. New York: Oxford University Press.

Smith Hall, A. (2011). Grief and resilience in children and families: Resources for counseling professionals, parents, and children. *Educational Specialist*, 71.

Sorrentino, C. (1990). The changing family in international perspective. *Monthly Labor Review*, 113, 41-58.

Sriram, R. (1993). Family studies in India: Appraisal and new directions. In T.S. Saraswati & B. Kaur (eds.). *Human development and family studies in India: An agenda for research and policy*. New Delhi: Sage Publishers, 122-128.

Stack, R.J. & Meredith, A. (2018). The Impact of Financial Hardship on Single Parents: An Exploration of the Journey From Social Distress to Seeking Help. *J Fam Econ Iss*, 39, 233-242.

Toffler, A. & Toffler, H. (1995). *Creating a New Civilization: The Politics of the Third Wave*. London: Turner Publishing.

Wamboldt, F.S.& Reiss, D. (1989). Defining a family heritage and a new relationship identity: Two central tasks in the making of a marriage. *Family Process*, 28, 317-335

Williams, R.A. (2009). Masculinities and fathering. *Community, Work & Family*, 12, 57-73.

Wrigley, E.A. (2004). *Poverty, Progress, and Population*. Cambridge: Cambridge University Press.

Zabriskie, R.B. & McCormick, B.P. (2001). The influences of family leisure patterns on perceptions of family functioning. *Family Relations: An Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies*, 50, 281-289.

Zedlewski, S. et al. (2003). *Families coping without earnings or government assistance. Assessing the New Federalism. An Urban Institute Program to Assess Changing Social Politics*. Washington: Urban Institute.

Παράρτημα Α

Έντυπο Συναίνεσης

Η παρούσα μελέτη αποτελεί μέρος της πτυχιακής εργασίας στην Κοινωνική Εργασία, των Μρουζιούτη Χρήστου & Τάττη Παναγιώτη (Ελληνικό Μεσογειακό Πανεπιστήμιο). Βασικό σκοπό έχει να διερευνήσει τις εμπειρίες που βίωσαν ενήλικες από 18-25 ετών ως παιδιά ή έφηβοι μονογονεϊκών οικογενειών και τους κοινωνικούς παράγοντες που μπορεί να τους επηρέασαν στο κοινωνικό, οικογενειακό και σχολικό τους περιβάλλον κατά την ηλικία που βίωσαν τις εμπειρίες.

Η συμμετοχή μου είναι εθελοντική και ανώνυμη και θα τηρηθούν όλοι οι κανόνες εμπιστευτικότητας και εχεμύθειας.

Διαδικασία:

Θα γίνει καταγραφή των απόψεων των συμμετεχόντων από τα δεδομένα των συνεντεύξεων που θα διεξαχθούν για τη συγκεκριμένη μελέτη και η συζήτηση θα ηχογραφείται με την άδεια μου.

Προστασία Προσωπικών δεδομένων/ανωνυμία:

Τα στοιχεία μου θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για τους σκοπούς της παρούσας έρευνας.

Εμπιστευτικότητα:

Όλες οι πληροφορίες που θα δώσω κατά την διάρκεια της έρευνας θα κρατηθούν πλήρως εμπιστευτικές και θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για τις ανάγκες της έρευνας.

Ηχογράφηση

Έχω το δικαίωμα να διακόψω την ηχογράφηση που αφορά οποιαδήποτε απάντηση μου οποτεδήποτε το θελήσω. Οι απομαγνητοφωνήσεις θα κωδικοποιούνται και θα φυλάσσονται σε ασφαλές μέρος.

Δηλώνω ότι έχω κατανοήσει τα πιο πάνω και δίνω την πλήρη συγκατάθεση μου για την συμμετοχή μου στην έρευνα.

Ημερομηνία

Υπογραφή Ερωτώμενου/ης:.....

Παράρτημα Β

Πίνακας θεματικών ενοτήτων και κωδικοποίησης

Θεματική ενότητα	Ερωτήσεις	Κωδικοποίηση
Περιγραφή παιδική και εφηβική ηλικία οικογένεια/σχολείο/κοινωνικός	Μπορείτε να μας περιγράψετε πως ήταν τα παιδικά και εφηβικά σας χρονιά?	1.Δύσκολα 2.Χωρίς ιδιαίτερες δυσκολίες 3.Όμορφα

περίγυρος	Υπάρχει κάποιο συμβάν που σας έχει μείνει έντονο στην ανάμνηση σας?	1. Ευχάριστο 2. Δυσάρεστο
	Θυμάστε να μου πείτε τι ηλικία ήσασταν όταν χώρισαν οι γονείς σας?	
	Μπορείτε να μου περιγράψετε τις σχέσεις σας με τον γονέα που έφυγε?	1. Επικοινωνιακές 2. Καλές 3. Τυπικές 4. Καμία επικοινωνία
Αντιμετώπιση αυτών των γεγονότων υποστηρικτικά δίκτυα	Πως αντιμετωπίσατε την απώλεια του ενός από τους δύο γονείς?	1. Με την υποστήριξη των γονιών μου 2. Με την υποστήριξη των ειδικών 3. Με την υποστήριξη του κοινωνικού/οικογενειακού περιγύρου
	Οι συνθήκες διαβίωσης με την μητέρα σας πως θα τις περιγράφατε?	1. Καλές 2. Με οικονομικά προβλήματα
	Ο Κοινωνικός σας περίγυρος πως σας αντιμετώπισε, νιώσατε κάποιο είδος ρατσισμού?	1. Ναι 2. Όχι
	Οι σχέσεις σας με τους συμμαθητές σας πως θα τις περιγράφατε?	1. Υποστηρικτικές 2. Καλές
	Πως αντιμετωπίσατε τις δυσκολίες που προέκυψαν λόγω μονογονεϊκότητας?	1. Με αποξένωση 2. Ανασφάλεια 3. Θυμό
	Προσδοκίες και σκέψεις σήμερα μετά τα γεγονότα/ δυσκολίες	Τι συμβουλή θα δύνатаι σε κάποιο παιδί που αντιμετωπίζει παρόμοιες δυσκολίες?

	Μπορείτε να μου πείτε κάποιες φιλοδοξίες που έχετε για το μέλλον?	1.Επαγγελματική αποκατάσταση 2.Δημιουργία ευτυχισμένης οικογένειας
--	---	---

Παράρτημα Γ

Ερωτήσεις για συνέντευξη

1. Φύλο
2. Ηλικία
3. Ποιο είναι το ανώτερο επίπεδο εκπαίδευσης σας;
4. Ποιο είναι το επάγγελμα σας;
5. Σε ποια ηλικία η οικογένεια σας έγινε μονογονεϊκή;
6. Ποιος ήταν ο λόγος για τον οποίο έγινε η οικογένεια σας μονογονεϊκή;
7. Ποιες ήταν οι συνθήκες διαβίωσης σας στην μονογονεϊκή οικογένεια;
8. Ποιες ήταν οι κύριες δυσκολίες που αντιμετωπίσατε;
9. Μπορείτε να μου περιγράψετε τη σχέση σας με το γονέα που έφυγε;
10. Με ποιο τρόπο αντιμετωπίσατε την απώλεια του ενός από τους δύο γονείς σας;

11. Με ποιο τρόπο σας αντιμετώπισε ο κοινωνικός σας περίγυρος;
12. Τι είδους κοινωνικά προβλήματα αντιμετωπίσατε;
13. Τι είδους οικονομικά προβλήματα αντιμετωπίσατε;
14. Μπορείτε να μου περιγράψετε τη ζωή στο σχολείο;
15. Μπορείτε να μου περιγράψετε τη σχέση σας με τους φίλους σας;
16. Τι θα συμβουλεύατε τα παιδιά των σημερινών μονογονεϊκών οικογενειών;